

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Sandra Oksaar

EESTIS ELAVATE RAHVUSVAHELISE KAITSE SAANUD TÄISKASVANUTE
EESTI KEELE ÕPE

Magistritöö

Juhendajad Maigi Vija (MA) ja Tiina Kikerpill (MA)

Tartu 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. RAHVUSVAHELISE KAITSE SAAJAD EESTIS	7
1.1. Pagulasvaldkonnaga seotud mõisted.....	7
1.2. Ülevaade rahvusvahelise kaitse saajate olukorrast Eestis.....	10
2. PAGULASTE KEELEÕPE	15
2.1. Pagulastega kaasnevad probleemid.....	15
2.2. Pagulaste teise keele omandamist mõjutavad tegurid.....	17
2.3. Ülevaade rahvusvahelise kaitse saanud täiskasvanute eesti keele õppes.....	19
3. UURIMUS	22
3.1. Metoodika	22
3.1.1. Andmekogumismeetod	22
3.1.2. Andmeanalüüsimeetod	24
3.2. Valim.....	25
3.3. Uurimuse protseduur.....	27
4. ANDMETE ANALÜÜS	29
4.1. Informantide taustaandmed.....	29
4.1.1. Kodumaalt lahkumise põhjused	29
4.1.2. Emakeeleoskus ja teiste keelte õppimise kogemus.....	30
4.2. Suhtumine Eestisse, eestlastesse ja eesti keelde	33
4.2.1. Varjupaigataotlejate majutuskeskuse mõju.....	36
4.2.2. Suhtlusolukordade mõju.....	39
4.3. Eesti keele õppimine ja probleemid	41
4.4. Tulemused ja arutelu.....	45
KOKKUVÕTE.....	48
KIRJANDUS.....	51
TEACHING ESTONIAN TO REFUGEES LIVING IN ESTONIA. SUMMARY	55
Lisa 1. Menetlusskeem.....	57
Lisa 2. Tutvustav tekst uuringu kohta.....	58
Lisa 3. Intervjuukava inglise keelt kõneleva rahvusvahelise kaitse saaja intervjueerimiseks	60
Lisa 4. Intervjuukava eesti keelt kõneleva rahvusvahelise kaitse saaja intervjueerimiseks	63
Lisa 5. Intervjuukava varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetaja intervjueerimiseks	66
Lisa 6. Litereerimisel kasutatud märgendid	68
Lisa 7. Keelekasutuskaart.....	69

SISSEJUHATUS

Eesti asukohast ja ajaloost lähtuvalt elab siin lisaks eestlastele ka märkimisväärne hulk teisi rahvusi. On mitmekeelseid ja -kultuurilisi perekondi, aga on ka sisserännanud perekondi, kellel puudub varasem põlvnemisside Eestiga. Üldiselt määratletakse immigrantrahvastikuks neid Eestis elavaid inimesi, kelle vanemad on sündinud välisriigis (Krusell 2009: 6). Riigile on oluline, et sisserännanud ehk immigrandid lõimuksid siinsesse ühiskonda. Riikliku lõimumispoliitika aluseks on valdkondlik arengukava „Eesti lõimumiskava 2008–2013”¹, mille lähtealuseks on Eesti Vabariigi põhiseadus, mis sõnastab Eesti riigi ülesandena eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise tagamise ning sätestab igauhe õiguse säilitada oma rahvuskuuluvus (Eesti Vabariigi põhiseadus). Nimetatud lõimumiskava eesmärk on järgmine: „Toetada iga püsielaniku ühtekuuluvustunnet Eesti ühiskonnaga ühiste väärtuste jagamise ning riigikeele valdamise kaudu. Eduka lõimumise tulemusena saab igauks ennast teostada ning tunneb end turvaliselt, osaledes ühiskonna majandus-, sotsiaal-, poliitilises ja kultuurielus.” (Eesti lõimumiskava 2008–2013) Lõimumisel on oluline jagada Eesti ühiskonnaga ühiseid väärtusi ning vallata riigikeelt. Eesti keele oskus on vajalik Eesti kodakondsuse taotlemisel, milleks tuleb teha Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksam ning eesti keele oskuse eksam. Eesti Vabariigi kodakondsuse saamiseks peab selle taotleja ära tegema eesti keele tasemeeksami vähemalt Euroopa Nõukogu ühtsel keeleoskustasemel B1, mis tähistab iseseisva keelekasutaja suhtlusläve.

Kui enamik sisserännanutest räägivad emakeelena vene keelt, siis nende kõrval on ka väike keeleliselt mitmekesine grupp, kes on saanud Eesti riigilt asüüli ning pagulase staatuse. Hetkel kehtivas „Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduses” (VRKS) on kirjas, keda peetakse seaduse silmis pagulaseks. § 4 lg 1 selgitab: „Pagulane on välismaalane, kes põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast viibib väljaspool päritoluriiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada nimetatud riigilt kaitset ning kelle suhtes ei esine pagulasena tunnustamist välistavat asjaolu.” Oluline on eristada pagulasi teistest

¹ Magistritöö kaitsmise ajaks ei olnud veel uut arengukava vastu võetud.

sisserändajatest, nagu majandusimmigrandid või illegaalsed sisserändajad, sest pagulastel pole võimalik kodumaale naasta enne, kui sealsed tingimused on paranenud, ja samuti puudub neil oma riigi kaitse.

Varasemalt on pagulasvaldkonda uuritud ka Tartu Ülikoolis kaitstud lõputöodes. Tõnu Strandson kirjutas 2013. aastal inimgeograafias magistritöö „Varjupaigataotlejate Eesti-suunaline ränne 1997–2006”. Samal aastal kaitsesid oma lõputöid ka Mathis Bogens, kes kirjutas riigiteaduste instituudis bakalaureusetöö „Piiriülese pagulaspoliitika mudeli rakendamine: Eesti näidetel taasiseseisvumisest tänapäevani”, ja Annely Albert, kes kirjutas samas instituudis bakalaureusetöö „Solidaarsus ja koormajagamine Euroopa Liidus: Eesti võimekus osaleda pagulaste ümberpaigutamises”. 2014. aastal käsitles pagulasvaldkonda Terje Saar, kes kirjutas ühiskonnateaduste instituudis bakalaureusetöö „Varjupaigataotlejate elukorraldus Illuka varjupaiga vastuvõtukeskuses – väljakutse sotsiaaltööle”.

Täiskasvanud pagulaste eesti keele õppe kohta põhjalikku uurimust tehtud pole. Küll aga on see olnud üks osa suurtest uuringutest, nagu „Rahvusvahelise kaitse saanud isikute integratsioon Eesti ühiskonda: hetkeolukorra kaardistus ning ettepanekud integratsiooni toetavate meetmete täiustamiseks” (IOM Tallinn 2012) ja „Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukord ning integreeritus Eesti ühiskonda” (Kallas, Kaldur 2011). Neist on välja tulnud, et pagulaste eesti keele omandamises on mitmeid probleemseid kohti, mis on eelkõige seotud keeleõppe korraldamisega, nagu sellest informeeritus, tasuta keelekursuste vähesus, kohtade puudus, aga ka venekeelsesesse kogukonda lõimumisega, mille tulemusel omandatakse suhtluskeelena vene keel (Kallas, Kaldur 2011: 22–26). Samuti tuli probleemina välja kaitse saajate keeleõpingute jaoks vajaliku aja leidmine, kuna neil on pikad tööpäevad ja töö ka nädalavahetustel (IOM Tallinn 2012: 33; Kallas, Kaldur 2011: 24–25), ning vastuvõtukeskuses puudunud keeleõpe (Kallas, Kaldur 2011: 24).

Magistritöö „Eestis elavate rahvusvahelise kaitse saanud täiskasvanute eesti keele õpe” eesmärk on välja selgitada, milline on nimetatud grupi eripära eesti keele õppimisel, ja

teha ettepanekuid, mida võtta arvesse neile eesti keele õpetamisel. Teema aktuaalsus tuleneb sellest, et varjupaigataotlejate arv Eestis on aasta-aastalt kasvanud, ka positiivsete otsuste arv on suurenenud ning Eesti riigile on oluline mitte-eestlaste integratsioon, mis tuleneb Eesti Vabariigi põhiseadusest. Magistritöö kirjutaja huvi teema vastu tuleneb üheltpoolt selle aktuaalsusest, aga ka lühiajaliselt ühele pagulasele vabatahtlikuks eesti keele õpetajaks olemise kogemusest. Andmekogumismeetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuu meetodit, mis võimaldab informantidel küllaltki vabas vormis väljendada oma arvamusi eesti keele õppe kohta. Enne kvalitatiivse uuringu läbiviimist püstitati järgmised uurimisküsimused:

- Milles seisneb Eestis elavate täiskasvanud pagulaste kui keeleõppijate eripära?
- Millega arvestada Eestis elavatele täiskasvanud pagulastele eesti keele õpetamisel?

Töö oodatavaks väljundiks on teave Eestis elavate rahvusvahelise kaitse saanud täiskasvanute eesti keele õppimise kogemuste kohta, mis aitab eesti keele õpetajatel paremini oma pagulastest õpilasi mõista. Teabe põhjal tehakse ka ettepanekuid, kuidas oleks eesti keele õpe täiskasvanud pagulastele efektiivsem, et nad saaksid lõimuda Eesti ühiskonda kiiremini ja kergemalt.

Magistritöö koosneb kahest suuremast osast. Esimese poole tööst moodustavad kaks eraldiseisvat teoreetilist peatükki, mis avavad tausta Eestis elavate rahvusvahelise kaitse saajate ning pagulaste keeleõppe kohta. Uurimuse osa annab selgema ülevaate uurimuse valimi, andmekogumismeetodi, andmeanalüüsi ning uurimuse läbiviimise kohta. Tulemused ning arutelu on esitatud ühes kokkuvõtvas peatükis.

1. RAHVUSVAHELISE KAITSE SAAJAD EESTIS

Eesti riigil on varjupaigataotlejate ja pagulaste vastuvõtmisel võrreldes teiste Euroopa riikidega põgusam kogemus, mis algab 1997. aastast, kui hakkas kehtima esimene „Pagulaste seadus”. Alates sellest ajast kuni 2014. aastani on varjupaigaotsuseid vastu võetud 503 (Varjupaiga aastaraamat 2014).

1.1. Pagulasvaldkonnaga seotud mõisted

Juriidiliselt reguleerivad pagulaste vastuvõtmist Eesti riiki Genfi pagulasseisundi konventsioon ja selle 1967. aasta New Yorgi protokoll, millega ühineti 1997. aastal. Sellega võttis Eesti endale rahvusvahelise kohustuse kaitsta neid välismaalasi, kes vastavad dokumendis esitatud nõuetele. Alates 2006. aastast reguleerib Eestis varjupaigavaldkonda „Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus”, mis sisaldab endas nii eespoolnimetatud konventsioonist tulenevaid põhimõtteid kui ka Euroopa Liidu direktiivide nõudeid.²

Oluline on mõista viie termini sisu: *pagulane*, *täiendava kaitse saaja*, *ajutise kaitse saaja*, *rahvusvahelise kaitse saaja* ja *varjupaigataotleja*. Nende tähendused on kirjas varjupaigavaldkonda reguleerivates seadustes. Hetkel kehtivas „Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduses” on kirjas, keda peetakse seaduse silmis pagulaseks. § 4 lg 1 selgitab: „**Pagulane** on välismaalane, kes põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast viibib väljaspool päritoluriiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada nimetatud riigilt kaitset ning kelle suhtes ei esine pagulasena tunnustamist välistavat asjaolu.” Pagulase määratlemiseks on välja valitud põhjendatud tagakiusamise kartus, mis välistab näljahädade ja loodusõnnetuste ohvrid. Selleks, et taotleja juhtumit täielikult mõista, tuleb arvestada kõiki asjaolusid ehk oluliseks võivad muutuda ka

² Kasutatud Politsei- ja Piirivalveameti kodulehte:
<https://www.politsei.ee/et/teenused/rahvusvaheline-kaitse/varjupaiga-taotlemine/>

teised põhjused. (Haruoja 2010) Paremaks mõistmiseks tuleb ka defineerida, kes on seaduse mõistes *välismaalane*. VRKSi §2 lg 1 ja 2 selgitavad: „**Välismaalane** on kolmanda riigi kodanik või kodakondsuseta isik ning kolmanda riigi kodanik on välismaalane, kes on muu riigi kui Euroopa Liidu liikmesriigi, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi või Šveitsi Konföderatsiooni kodanik.” Selguse mõttes tuleb mainida, et mõiste *põgenik* ei ole samatähenduslik mõistega *pagulane*. Põgenik on inimene, kes põgeneb sõja, looduskatastroofi, näljahäda, tagakiusamise vms eest (Teeväli, Viks 2010). Vastavalt VRKS-i § 4 lõikele 1 võib tagakiusamine põhineda viiel alusel: „Tagakiusamine rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast.” Usulise tagakiusamise näidetena võib tuua islamimaade kristlased või usku vahetanud moslemid. Rassilist tagakiusamist võivad läbi elada valgenahalised elanikud Lõuna-Aafrika Vabariigis, rahvusel põhinevat tagakiusu kurdid Türgis, tšetšeenid Venemaal või tamilid Sri Lankas, sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast naised Iraagis või mõne riigi endised sõjaväelased. Poliitiliste veendumuste pärast võivad karta tagakiusamist ajakirjanikud. Tavaliselt esinevad eelnevalt nimetatud viis tagakiusamise alust kombineeritult. (Teeväli, Viks 2010)

Samuti on VRKS-is kirjas täiendava kaitse saaja kriteeriumid. § 4 lg 3 selgitab: „**Täiendava kaitse saaja** on välismaalane, kes ei kvalifitseeru pagulaseks ja kelle suhtes ei esine täiendava kaitse andmist välistavat asjaolu ja kelle suhtes on alust arvata, et tema Eestist tagasi- või väljasaatmine päritoluriiki võib talle nimetatud riigis kaasa tuua tõsise ohu, sealhulgas: talle surmanuhtluse kohaldamise või täideviimise või tema piinamise või tema suhtes ebainimlike või inimväärikut alandavate kohtlemis- või karistamisviiside kasutamise või konkreetselt tema või üldse tsiviilisikute elu ohtu sattumise või tema või tsiviilisikute kallal vägivaldla rakendamise rahvusvahelise või riigisisese relvakonflikti tõttu.”

Juhul kui varjupaigataotleja ei saa pagulase staatust ega täiendavat kaitset, siis võidakse talle anda ajutine kaitse. VRKS-is on toodud ajutise kaitse ja ajutise kaitse saaja tähendused. § 5 lg 1 ja 2 selgitavad: „Ajutine kaitse on erandlik menetlus, mille eesmärk on anda massilise sisserände või eeldatava massilise sisserände korral viivitamatut ja

ajutist kaitset välismaalastele, kes ei saa päritoluriiki tagasi pöörduda, eelkõige kui valitseb oht, et varjupaigasüsteem ei suuda nimetatud sisserännet menetleda, kahjustamata enda tõhusat toimimist ajutist kaitset taotlevate välismaalaste huvides. **Ajutise kaitse saaja** on välismaalane, kes on sunnitud eelkõige rahvusvaheliste organisatsioonide üleskutse tulemusena oma päritoluriigist või päritolupiirkonnast lahkuma või on sealt evakueeritud ning kellel seoses olukorraga nimetatud riigis ei ole võimalik turvaliselt ja püsivalt tagasi pöörduda ja kes võib kuuluda rahvusvahelist kaitset reguleerivate sätete reguleerimisalasse ning 1) kes on põgenenud relvakonflikti või püsiva vägivalla piirkonnast; 2) keda ähvardab tõsine oht langeda või kes on langenud inimõiguste süsteemse või üldise rikkumise ohvriks.”

Selleks, et saada pagulase staatust, tuleb esitada Politsei- ja Piirivalveametile varjupaigataotlus. VRKS-is on sätestatud, kes on varjupaigataotleja. §3 lg 1 selgitab: „**Varjupaigataotleja** on välismaalane, kes on esitanud varjupaigataotluse, mille suhtes ei ole Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) otsust teinud.” §3 lg 3 selgitab varjupaigataotluse mõistet: „Varjupaigataotlus on välismaalase esitatud taotlus enda pagulasena tunnustamiseks või täiendava kaitse saajana tunnustamiseks ja endale rahvusvahelise kaitse saamiseks.”

Täpne kirjeldus varjupaigataotlemisest ning menetluskäik on olemas bukletis „Varjupaiga taotlemine Eestis” (2011)³. Politsei- ja Piirivalveameti kodulehe järgi on see kättesaadav üheksas keeles: eesti, inglise, vene, prantsuse, urdu, hindi, araabia, kurmanji ja dari keeles. Menetluskäiki paremaks mõistmiseks on oluline selgitada, mida tähendab etapp *vastutava liikmesriigi kindlaksmääramine (nn Dublini II menetlus)*. See menetlus põhineb Euroopa Liidu (EL) Dublini määrusel, mille kohaselt saab välismaalase varjupaigataotlust läbi vaadata ainult ühes EL-i liikmesriigis. Kui leitakse, et isik on juba mõnes teises riigis varjupaika taotlenud või on Eestisse jõudnud mõne teise EL-i liikmesriigi kaudu, siis saadetakse ta sinna tagasi ning menetlemise võtab üle sealne varjupaigamenetlusega tegelev ametiasutus. (Teeväli, Viks 2010) See on oluline ka Eesti kontekstis, sest Eesti asub EL-i idapiiril, mille kaudu sisenetakse või

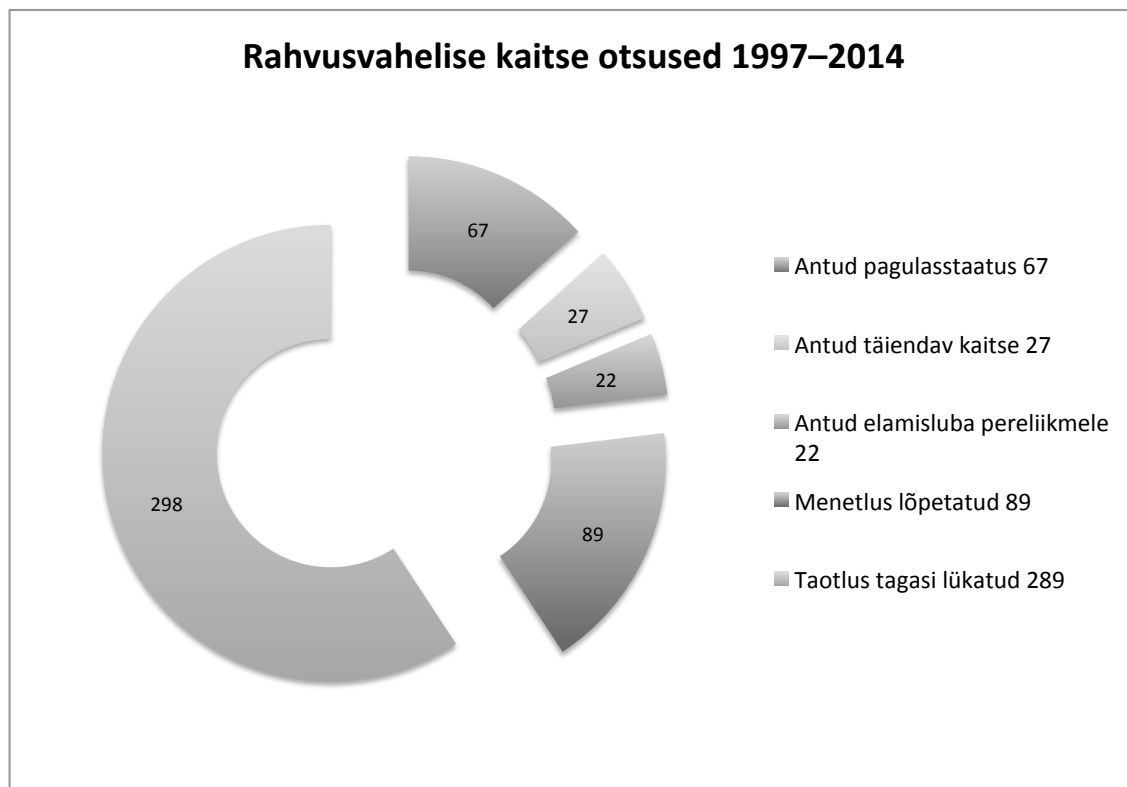
³ Menetluskäik töö lisas 1.

üritatakse tulla, et saada paremat elu. Kuna tihti tahetakse jõuda Skandinaaviasse, siis Eesti võib olla kõigest läbisõidukoht. Kui hiljem suudetakse tõestada, et varjupaigataotleja sisenes EL-i Eesti kaudu, siis langevad taotluse menetlemise kohustused Eestile.

Eelpoolmainitud bukletis on selgitatud, kes on rahvusvahelise kaitse saaja: „**Rahvusvahelise kaitse saaja** on välismaalane, keda on tunnustatud pagulasena või täiendava kaitse saajana ning kellele on antud Eesti elamisluba.” (2011) See on üldnimetus. Rahvusvahelise kaitse saaja liigitatakse immigrantide hulka, aga tuleb teadvustada, et ta eristub grupist. Eesti keele seletava sõnaraamatu järgi võib defineerida mõistet *immigrant* järgmiselt: „Mingile maale alatiseks või pikemaks ajaks elama asunu, sisserännanu” (EKSS). Kogumikus „Immigrantrahvastik Eestis” määratletakse immigrantrahvastik kindla definitsiooni järgi, mis on ka rahvusvaheliselt tunnustatud ja kasutusel. „Immigrantrahvastiku moodustavad need Eestis elavad inimesed, kelle vanemad on sündinud välisriigis. Juhul kui üks vanematest on sündinud Eestis ja teine mitte, ei kuulu isik immigrantrahvastiku hulka. Sama kehtib ka siis, kui teada on vaid üks vanem, kes on sündinud Eestis. Kui on teada aga vaid üks vanem, kes on sündinud väljaspool Eestit, kuulub vastaja immigrantrahvastiku hulka.“ (Krusell 2009: 6) Pagulased kuuluvad immigrantrahvastiku hulka, aga eristuvad sealt vägagi teravalt, sest nende sisseränne pole olnud vabatahtlik, vaid on olnud mõjutatud kodumaal tagakiusamisest. Samuti saavad Eestis legaalselt elavad välismaalased igal ajal oma päritoluriiki tagasi pöörduda, kuid rahvusvahelise kaitse saanud inimesed seda üldjuhul lähitulevikus teha ei saa (Kaldur 2011).

1.2. Ülevaade rahvusvahelise kaitse saajate olukorrast Eestis

Enamikul siia jõudnud varjupaigataotlejatel on sihiks olnud Põhjamaad ning Eestisse on nad sattunud vaid juhuse tõttu. Sellele vaatamata, kui nad on juba saanud Eestis rahvusvahelise kaitse, seob enamik neist oma tuleviku Eestiga. (Kaldur 2011) Kokku on varjupaigaotsuseid alates 1997. aastast kuni 2014. aastani vastu võetud 503 (Joonis 1) (Varjupaiga aastaraamat 2014).

Joonis 1. Koostatud statistika põhjal, mis pärineb väljaandest „Varjupaiga aastaraamat 2014”. N=503.

Sisekaitseakadeemia Migratsiooniuringute keskuse rändemonitooringust „Pagulasränne Euroopa Liidus, sh Balti riikides ja Põhjamaades 2012. aastal” selgub, et alates 2007. aastast on Euroopa Liidus pagulasränne pidevalt kasvanud. Samuti kasvab Eesti varjupaigataotlejate arv aasta-aastalt. (Luik, Valdaru 2013) Kasvu saab seostada Eesti liitumisega 2008. aasta alguses Schengeni viisaruumiga, mis tähendab, et sellesse kuuluvate riikide vahel on Schengeni leppe alusel kaotatud piirikontroll. 2009. aasta teises pooles sai alguse varjupaigataotlejate arvu märgatav kasv. (Kaldur, Kallas 2011: 9) Kui 2008. aastal oli 14 taotlejat, siis 2009. aastal 40, kuigi positiivsete otsuste arv oli mõlemal aastal neli (Varjupaiga aastaraamat 2014).

Rändemonitooringust selgub, et 2012. aastal keelduti esimese astme otsustest varjupaiga andmisel Balti riikides ja Põhjamaades ning Euroopa Liidus üldiselt vähem kui 2011. aastal. Eestis lükati tagasi taotluste koguarvust 77%. Kõige rohkem

tagasilükkamisi oli Kreekas (99% koguarvust) ja kõige vähem Maltal (10% koguarvust). Tihti võib märgata, et varjupaigataotlejate seas tõuseb esile ühe kindla riigi kodanike suur hulk. Baltimaad eristusid Põhjamaadest ja Euroopa Liidust suure Georgiast ja Vietnamist pärit varjupaigataotlejate osakaalu poolest. Ka teistes EL-i riikides võis märgata, et enamik varjupaigataotlejaid pärines ühest riigist, nagu Maltal, kus 60% taotlejatest tuli Somaaliast, või Poolas, kus 57% taotlejatest oli Venemaa Föderatsioonist. (Luik, Valdaru 2013: 2–5)

Alates 1997. aastast kuni 2014. aastani on Eestist varjupaika taotlenute kuus peamist päritoluriiki Venemaa (75), Gruusia (67), Ukraina (61), Süüria (37), Afganistan (36) ja Vietnam (30). Ukraina päritoluga inimesed palusid asüüli peamiselt just 2014. aastal, kui neid oli 55. Valdavalt on läbi aastate taotlejateks mehed, kes jäävad vanusevahemikku 18–34. 2014. aastal esitati 157 varjupaigataotlust, mis on praeguseks suurim arv. Nendest rahuldati 36,4 %. (Varjupaiga aastaraamat 2014)

Eestis töötab riigi rände- ja varjupaigapoliitika välja siseministeerium, kes viib seda ellu Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) kaudu. PPA tegeleb rahvusvahelise kaitse küsimuste õigusliku aluse ja dokumenteerimisega. Nad otsustavad ka selle, kas varjupaigataotlejale antakse rahvusvaheline kaitse või mitte. Samuti tegeleb varjupaigataotlejate ja rahvusvahelise kaitse saanutega sotsiaalministeerium, töötukassa, kultuuriministeerium ning haridus- ja teadusministeerium. (IOM Tallinn 2012) Varjupaigataotlejad elavad varjupaigataotlejate majutuskeskuses, mis asub Vao külas Väike-Maarja vallas Lääne-Virumaal. Keskuse ülesandeks on korraldada ka rahvusvahelise kaitse saajate elama asumine kohalikesse omavalitsustesse. Olemas on ka eesti keele õppimise võimalus.⁴

Lisaks loodi 2001. aastal MTÜ Eesti Pagulasabi, mille eesmärgiks on nõustada varjupaigataotlejaid ja pagulasi. Praegusel ajal aidatakse pagulasi nende elu sisseseadmisel Eestis, mis hõlmab endas nii elu- ja töökoha leidmist kui ka keeleõpet

⁴ Kasutatud Varjupaigataotlejate Majutuskeskse kodulehte:
<http://www.hoolekandeteenused.ee/vk/pages/est/avaleht.php>.

ning Eesti ajaloo ja kultuuri õpetamist.⁵ Sotsiaalala töö- ja tugikeskus Johannes Mihkelsoni Keskus pakub mitmesuguseid tugiteenuseid, nagu psühholoogiline nõustamine, tõlketeenuse osutamine jne. Rahvusvahelise migratsiooniorganisatsiooni Eesti esindus pakub mitmepäevaseid kohanemiskursusi. Rahvusvahelise kaitse saajatega tegeleb ka Migratsiooni ja Integratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MISA), mille tegevuse aluseks on valdkondlik arengukava „Eesti lõimumiskava 2008–2013”. Sihtasutuse ülesandeks on soodustada Eesti ühiskonda lõimumist, koordineerida sisse- ja väljarändega seotud tegevust, avaldada vastavasisulist teavet ja koostada ülevaateid. Rahvusvahelise kaitse saanud isikute õigusi ja heaolu kaitseb ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet (UNHCR). (IOM Tallinn 2012)

Tehtud on mitmeid varjupaigavaldkonna uuringuid, mille hulgas on üldisemaid, aga ka spetsiifilisemaid käsitlusi, nagu Balti Uuringute Instituudi analüüs erivajadustega varjupaigataotlejatele pakutavate teenuste osas (Balti Uuringute Instituut 2011). Kahes järgmises uuringus on keskendutud integratsioonile ehk lõimumisele. 2011. aastal tegi Balti Uuringute Instituut Siseministeriumi tellimusel uuringu „Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukord ning integreeritus ühiskonda“, milles võeti vaatluse alla tugiisikuteenused, eluaseme leidmine, ligipääs sotsiaaltoetustele, arstiabile, haridusele, keeleõppele ja kohanemiskursustele, võimalused töökoha leidmiseks, ühiskondlik aktiivsus, kodakondsus ja tulevikuperspektiivid (Kallas, Kaldur 2011). Sarnaseid valdkondi analüüsis 2012. aastal Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) Tallinna esindus ning uuringu tulemused esitati raportis „Rahvusvahelise kaitse saanud isikute integratsioon Eesti ühiskonda: hetkeolukorra kaardistus ning ettepanekud integratsiooni toetavate meetmete täiustamiseks“ (IOM Tallinn 2012). Jõuti sarnastele järeldustele, et Eesti seadused loovad piisava võimaluse kaitse saanud isikute integratsiooniks, aga probleemiks osutub seaduste rakendamine. Rahvusvahelise kaitse saanud inimeste integreerimine ühiskonda vajab süstemaatilisemat lähenemist ning Eesti elanike teadlikkuse tõstmist.

⁵ Rohkem informatsiooni MTÜ Eesti Pagulasabi kodulehel: www.pagulasabi.ee.

Alates 2010. aastast on Eesti Inimõiguste Keskuse aastaaruandes „Inimõigused Eestis”, milles käsitletakse avaldamisele eelnenud aasta inimõiguste valdkonnas toimunud olulisemaid arenguid, peatükk ka pagulastest ja varjupaigataotlejatest. 2013. aasta kokkuvõttes tuuakse välja positiivse muutusena see, et varjupaigataotlejate majutuskeskus kolis 2014. aasta jaanuaris Illuka vallast Lääne-Virumaale Vao külla, kus ligipääs vajalikele teenustele on tunduvalt parem. Soovitustena tuuakse välja vajalikkus koostada infomaterjal rahvusvahelise kaitse saajale nende õiguste ja kohustuste kohta koos vajalike kontaktandmetega enamlevinud varjupaigataotlejate poolt räägitavates keeltes, ehitada üles korralik süsteem, mis aitaks pagulastel ühiskonda integreeruda ja jätkata teavituskampaaniatega pagulaste kohta, tõstes sellega ühiskonna teadlikkust. (Säär 2014) Pagulaste ühiskonda lõimumiseks tuleb läbi mõelda ka neile pakutav eesti keele õpe.

Lähtuvalt ka eelnevate uuringute tulemustest tehti siseministeeriumi tellimusel ning 2014. aastal OÜ Saar Poll poolt läbiviidud kvantitatiivne uuring „Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes” (Saar Poll 2014), mille raames küsitleti suulise intervjuu vormis ja paberankeedi abil 1000 Eesti elanikku vanuses 15–74 eluaastat, et kaardistada Eesti elanikkonna arvamusi ja hoiakuid varjupaigataotlejate ja pagulaste kohta ning tuua võrdlusanalüüsina välja elanikkonna hoiakutes toimunud peamised muudatused võrreldes 2010. aastaga. Suurem osa elanikest ei ole teadlikud, kui palju Eestis pagulasi elab ja kui palju varjupaigataotlusi esitatakse. Sarnaselt 2010. aasta uuringule arvati suuremalt jaolt, et pagulaste sisseränne mõjutab Eesti olukorda pigem negatiivselt, nagu pagulaste sisseränne koormab Eesti sotsiaalsüsteemi, suurendab siinset tööpuudust ja konfliktiohtu. Ilmselt sellest tingitult arvab enamik, et siinne varjupaiga- ja pagulaspoliitika peaks olema pigem karm ehk sisserännet üldiselt takistav. Nagu 2010. aasta uuringuski peeti kõige häirivamateks asjaoludeks teistsugust eluviisi, teist kultuuritausta, siinse keele mittevaldamist ja teistsuguseid usulisi vaateid. Seekordsel küsitlusel ei olnud 31% vastajatest nõus mingil viisil pagulaste ühiskonda integreerimisel osalema. (Saar Poll 2014: 19–33) Uuringust tuleb välja, et Eesti elanikkond on jätkuvalt pagulaste suhtes pigem negatiivselt meelestatud.

2. PAGULASTE KEELEÕPE

Keeleoskus on oluline hariduse omandamiseks ja/või töökoha leidmiseks. Et võõras ühiskonnas kohaneda, on vaja omada kindlat sissetulekut. Sellest tulenevalt on tähtis, et rahvusvahelise kaitse saanud inimesed alustaksid keeleõppega võimalikult vara, sest mitmed legaalsed töökohad võivad jääda saamata tingitult riigikeeleoskuse puudumisest.

2.1. Pagulastega kaasnevad probleemid

Pagulaste integratsioon võõrasse ühiskonda ning selle riigi keele õpe on mõjutatud nende taustast. Uus olukord ja sellega kaasnev võib olla rahvusvahelise kaitse saajatele raskem, sest muutused on suured. Samas tuleb teadvustada, et pagulased grupina toovad endaga kaasa kultuuri-, moraalnormide ja tavade paljususe, ning uuringud käivad kindla sihtrühma kohta (Corvo, Peterson 2005: 207). Kuigi pagulased on kogenud sarnast ebaõnne, siis tuleb ikkagi vältida üleliigset üldistamist (Perera jt 2013: 473).

Sellegipoolest on kindlad tegurid, mis võivad rahvusvahelise kaitse saajal ilmnedada ning millega tuleb arvestada. Neil võib esineda *akulturatsioonistress* või *traumajärgne stressihäire*. Võidakse ka kogeda diskrimineerimist, mis võib olla tingitud sellest, et kuulutakse *nähtavasse vähemusse*. Ebakindlust lisab ka elamisloa lühiajalisus. Üleüldiselt on immigrantide jaoks kohanemine võõrasse ühiskonda keeruline. See võib olla väga stressirohke kogemus ning selle kirjeldamiseks kasutatakse terminit **akulturatsioonistress** (*acculturation stress*), mis viitab just immigratsiooni eripärasele stressi põhjustajale. Esmakordselt tutvustas seda terminit ja kontseptsiooni John W. Berry (1970), ta pakkus seda alternatiivina terminile *kultuurišokk* (Oberg 1960). Kohanemise stressi võivad põhjustada muutuvad tegurid, nagu immigrantide eelnevad elutingimused, mis põhjustasid väljarände, eraldatus perekonnast, legaalse kodanikustaatus puudumine jne. Pettumust ning heitumust võib ka tekitada uue riigi ees olevate ootuste ning tegeliku olukorra vastuolu. Võimalikuks vaimse tervise ohustajaks on uue ühiskonna suhtumine immigrantidesse. Uued immigrantid võivad

kogeda ka diskrimineerimist, stereotüüpidel põhinevat suhtumist ja eelarvamusi, mis tulenevad rassismist, immigrantide vastu olemisest või mõlema koostoimest. Erinevad immigrantide grupid tunnevad diskrimineerimist erineval kujul ja hulgal sõltuvalt sellest, millised on valitsevad stereotüübid erinevate rasside ja etniliste gruppide suhtes. (Rogers-Sirin jt 2014: 12–13)

Sotsiaalteadustes kasutatakse ühiskonnas rassiliselt eristuvate gruppide kohta mõistet **nähtav vähemus** (*visible minority*). Sellesse kuulumine võib endaga kaasa tuua lisaks integreerumise üldistele probleemidele ka rassismist või diskrimineerimisest tingitud muresid. Eesti kontekstis võib nimetada mustanahalisi ja Lõuna-Aasiast pärit inimesi, kes eristuvad rassiliselt, ning moslemeid, kes eristuvad usukommete poolest. (Kallas, Kaldur 2011: 4) Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (*European Union Agency for Fundamental Rights – FRA*) avaldas 2010 aastal esimese aruande mitmekordse diskrimineerimise teemal: *EU-MIDIS Data in Focus 5: „Mitmekordne diskrimineerimine”*. Aruanne keskendub sellele, kuidas vähemusrühvusesse kuuluvad või sisserändajad tunnevad **mitmekordset diskrimineerimist**. Nähtav vähemus ehk need, kes nähtavalt eristuvad enamusrühvusest, tunnevad diskrimineerimist sagedamini ja erinevates valdkondades kui teised vähemused. Näiteks kogevad romad ja Aafrika päritoluga inimesed Euroopas rohkem diskrimineerimist kui vene päritoluga inimesed. (Data in Focus Report... 2010: 4) Kui arvestada, et Eestilt küsivad asüüli ka Aasiast või Aafrikast pärit inimesed, siis on mitmekordse diskrimineerimise probleem aktuaalne ka siinses kontekstis.

Pagulastel võib esineda ka **posttraumaatiline ehk traumajärgne stressihäire** (*post-traumatic stress disorder – PTSD*). Tegemist on terminiga, mida psühhiaatrid kasutavad kirjeldamiseks vaimset ja füüsilist seisundit, mis on tingitud traumaatilise sündmuse kogemisest. See põhjustab kannatusi või kahjustusi sotsiaalses, erialases või muudes inimese jaoks olulistes valdkondades. Traumaatiliseks sündmuseks loetakse juhtumit, millega kaasneb teiste surm, teiste või enda surmaoht, tõsine vigastus või oht vaimsele tervisele. Inimene kogeb sellises olukorras hirmu, ärevust ja abitust. Olles kogenud traumaatilist sündmust võib esineda igapäevaelu häirivaid meenutusi, mis võivad olla

piltide, mõtete või ärevate unenägude kujul. Võib tekkida isegi tunne, nagu see olukord juhtuks uuesti. Traumajärgse stressihäire mõjul võib inimesel olla raskusi juhtunu mäletamise, intiimsete suhete loomise, magama jäämise või keskendumisega. Võib olla vihapurskeid, nad võivad end teistest eraldada, tunda mittekuuluvust või kergesti ärrituda. (Regel, Joseph 2010: 8) Keeleõpet võivad mõjutada mitmed väljatoodud tegurid, aga üheks suurimaks keerukuseks võib pidada keskendumisraskusi.

On uuringuid, mis ei ole leidnud seoseid traumajärgse stressihäire ja keele omandamise vahel (Corvo, Peterson 2005), aga on ka uuringuid, milles leiti, et traumajärgse stressihäirega täiskasvanud khmeeri pagulastel on suurem risk, et neil on inglise keele omandamisel raskusi (Clarke jt 1993, viidatud Corvo, Peterson 2005 järgi). Pagulaste vaimse tervise olukord sõltub rahvusest, soost, vanusest, vastuvõtvast riigis oldud ajast jne, mistõttu ei saa teha üldistusi. (Perera jt 2013: 472–473) Porter ja Haslam (2005) leidsid oma uuringus, et nii naistel kui ka vanematel pagulastel on suurem võimalus kannatada vaimse tervise probleemide käes.

Probleeme tekitab ka rahvusvahelise kaitse saanute lühiajaline elamisluba: tähtajalise elamisloa kehtivusaeg on pagulasel kolm aastat ja täiendava kaitse saanul üks aasta. See võib pärssida soovi omandada eesti keel või leida püsiv töökoht. Elamisluba on võimalik pikendada, kui asjaolud, mis tingisid elamisloa andmise, ei ole muutunud. Lisaks on õigus taotleda pärast viieaastast seaduslikku Eestis elamist pikaajalise elaniku elamisluba. Samas on oluline silmas pidada, et esmakordse elamisloa lühike tähtaeg võib tekitada rahvusvahelise kaitse saanutel ebakindlustunnet ning seega takistada nende lõimumist. (Kaldur 2011)

2.2. Pagulaste teise keele omandamist mõjutavad tegurid

Pagulaste teise keele omandamist mõjutavad nii migratsioonieelsed tegurid kui ka vastuvõtva ühiskonna suhtumine immigrantidesse. Mõlemad võivad olla nii takistuseks kui ka keeleõpet soodustavaks tingimuseks. Keeleõppe pooleli jätmine on tingitud

vastuolust keeletundide ja tegelike vajaduste vahel. Kindlasti tuleb silmas pidada, et pagulased on heterogeenne grupp, mistõttu ei saa teha liigseid üldistusi.

Uurides 3445 pagulast, kes olid sündinud Afganistanis, Iraanis, Iraagis, endises Jugoslaavias ja Somaalias ning asusid ümber Hollandisse, leiti, et lugemis- ja rääkimisoskused olid paremad neil pagulastel, kes said rohkem kooliharidust enne migratsiooni, kes asusid ümber suuremast linnast ja kes saabusid vastuvõtvasse riiki varasemas eas. Keeleoskus oli neil parem, kes elasid pagulaste vastuvõtukeskuses lühemat aega, lõpetasid integratsioonikursuse, osalesid vabatahtlikuorganisatsiooni töös, said pärast migratsiooni haridust, plaanisid jääda vastuvõtvasse riiki ja kellel on vähem terviseprobleeme. (van Tubergen 2010) Sarnastele tulemustele jõuti ka uuringus, mis põhines 22 intervjuul, millest pooled tehti kirjaoskamatute kurdi pagulaslaagri kvoodipagulastega ning teine pool immigrantidega, kellel oli vähem kui kuus aastat kooliharidust. Leiti, et tegurid, mis mõjutavad immigrantide teise keele omandamist, antud uurimuses rootsi keele omandamist, on järgmised: täiskasvanueas teise keele omandamise kogemus; haridustase, millega kaasneb oskus õppida; motivatsioon; kontakt omandatava keele kõnelejatega. Elmeroth jõudis järeldusele, et tuleb suurendada õppijate motivatsiooni. Ühiskond tervikuna peab näitama immigrantidele, et nende keeleõppel on tähendus. Samuti peaks keeleõppijal olema suurem kontakt sihtkeelekõnelejatega. (Elmeroth 2003)

Tihti tõstetakse esile vastuvõtva riigi keele oskust kui olulist tingimust, et saada selles riigis hakkama ja lõimuda selle riigi ühiskonda. Sellega seoses uuriti Sudaani naispagulasi, kes on ümber asunud USA-sse ning olid inglise keele kui teise keele õppimises edasijõudnute tasemel. Jõuti järeldusele, et keeleoskus ei kindlusta automaatselt täielikku ja võrdset osalust ühiskonnas, aga sellele vaatamata usuvad pagulased, et keeleoskus on vajalik, et olla ühiskonna täisväärtuslik liige. (Warriner 2007) Oluliseks muutub, kuidas õpetada keelt nii, et saadud oskused oleksid praktilised ning vajalikud. Suurbritannias omandavad pagulased inglise keelt läbi süsteemi, mis on suunatud inglise keele kui teise keele rääkijatele (*English for Speakers of Other Language* – ESOL). Analüüsisid intervjuusid, mis tehti 138 pagulasega, jõudis Jenny

Phillimore järeldusele, et ESOL peab kindlustama mitte ainult ligipääsu keeletundidele, vaid ka nende efektiivse jälgimise, spetsialisti, kes võimaldab õppijatel jõuda oma keeleliste eesmärkideni, mis on integratsiooni seisukohalt fundamentaalne: suhelda, pääseda koolitustele ja leida töökoht. (Phillimore 2011: 327) Keeleõpe peab olema kohandatud õppija vajadustele ning tundide efektiivsust peaks jälgima. Oluline on ka kaardistada, miks pagulased keelekursustelt välja kukuvad. Uuringu põhjal langesid õppijad kursustelt välja mõnikord isiklikel põhjustel, aga rohkem nad tundsid, et kursus ei täida nende keelelisi vajadusi (Phillimore 2011: 323).

Keeleomandamisel on oluline, et tundides õpitaks väljendeid, mida läheb igapäevastes asjatoimetustes tarvis. Õpetaja peab välja mõtlema, kuidas siduda tund klassiruumis sellega, mis toimub väljaspool. Pagulaste puhul võib tegelik elu tungida ootamatult ka keeletundi ning õpetaja teha on see, kuidas ta seda ära kasutab. Tunnis võib esile kerkida rassiline kiusamine, mida kogetakse väljaspool. See võib tunnis teemaks tulla läbi telefonikõne või asjaajamise, mida ei saa edasi lükata. Oluline on, et see, mis juhtub klassiruumis, muudaks midagi elus väljaspool, sest varjupaigataotlejana võidakse olla rassilise kiusamise või isegi rünnakute ohver. (Baynham 2006)

2.3. Ülevaade rahvusvahelise kaitse saanud täiskasvanute eesti keele õppest

Rahvusvahelise kaitse saaja õigusi saada keeleõpet on selgitanud VRKS-i § 73 lg 4: „Kohaliku omavalitsuse üksus korraldab rahvusvahelise kaitse saaja vastuvõtmise ning osutab vajaduse korral temale kaasabi: 1) eluaseme leidmisel, üürimisel, remontimisel ja sisustamisel; 2) sotsiaal- ja tervishoiuteenuste saamisel; 3) tõlketeenuse ja eesti keele õppimise korraldamisel; 4) tema õiguste ja kohustuste kohta teabe saamisel; 5) muude küsimuste lahendamisel.” Kirjas on ka kulude hüvitamine. § 73 lg 5 selgitab: „Vastavad kulud kandnud kohaliku omavalitsuse üksusele või eraõiguslikule juriidilisele isikule kaetakse riigieelarvest järgmised kulud: 1) rahvusvahelise kaitse saaja kasutusse antava eluaseme üürikulu ja kõrvalkulud ning ühekordselt eraomanikuga sõlmitava üürilepingu sõlmimisega seotud kulud kuni kahe aasta vältel; 2) rahvusvahelise kaitse saaja kasutusse antava munitsipaalkorteri remondikulu; 3) rahvusvahelise kaitse saaja

kasutusse antava munitsipaalkorteri sisustamise kulu; 4) rahvusvahelise kaitse saajale võimaldatava eesti keele õppe kulu kuni kahe aasta vältel; 5) rahvusvahelise kaitse saajale võimaldatava tõlketeenuse kulu kuni kahe aasta vältel.”

Rahvusvahelise kaitse saanutele korraldab kohanemiskoolitusi ja keeleõpet Johannes Mihkelsoni Keskus (JMK) ja IOM Tallinna esindus, ennast töötuna arvele võtnutele Töötukassa. 2012. aastal toimus Johannes Mihkelsoni Keskuse eestvedamisel pagulastele suunatud eesti keele kursus, millest võttis osa umbes kümme inimest. Enne seda ei olnud eraldi pagulastele süsteemset keeleõpet Eestis pakutud.⁶ 2014. aastal viis IOM Tallinna esindus läbi kolm kultuurilise orientatsiooni koolitust, millel osales kokku 16 varjupaigataotlejat ja rahvusvahelise kaitse saajat. Koolitusi tehti vene ja araabia keeles.⁷

Balti Uuringute Instituut tegi 2011. aastal uuringu, milles vaadeldi Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukorda ning integreeritust Eesti ühiskonda. Andmete kogumiseks tehti personaalintervjuud 21 rahvusvahelise kaitse saajaga. Intervjueeriti vene, inglise või dari keeles, tõlget ei kasutatud. Uuringust selgus, et enamik intervjueeritustest leidsid, et eesti keele oskus on üks peamine eeltingimus ühiskonda lõimumiseks ning iseseisvalt igapäevaste toimetustega hakkama saamiseks. Sellele vaatamata oli mitmeid probleeme, mis keeleomandamist takistasid. Peamisteks takistusteks keeleõppele olid tasuta keelekursuste vähesus, pikad ootejärjekorrad ja kohtade puudus ning kursuste toimumise info puudumine. Uuringu läbiviimise ajal oli vastuvõtukeskus veel Illukal ja seoses sellega toodi välja, et seal puudus eesti keele õppe võimalus ning Ida-Virumaa keskkond oli venekeelne, mis ei soodustanud eesti keele omandamist. Juhtudel, kui püsiv töökoht juba olemas, siis oli keeleõppe jaoks raske aega leida. Intervjuudest tuli välja korduv muster – kui keeleõppega kohe intensiivselt ei alustata, siis hiljem võib motivatsiooni leidmine osutuda keeruliseks. (Kallas, Kaldur 2011: 5, 22–26)

⁶ Info pärineb JMK kodulehelt: <http://www.jmk.ee/integratsioon/kaimasolevad-projektid/>

⁷ Info pärineb projekti kodulehelt:

http://www.iom.ee/estco/index.php?sisu=uudis_edasi&mid=8&id=30&lang=est

2012. aastal koostas Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) Tallinna esindus raporti „Rahvusvahelise kaitse saanud isikute integratsioon Eesti ühiskonda: hetkeolukorra kaardistus ning ettepanekud integratsiooni toetavate meetmete täiustamiseks”. Selle eesmärgiks oli kaardistada eksperdirühma hinnangutele tuginedes rahvusvahelise kaitse saanud isikute esmase integratsiooni süsteem Eestis. Ka siin vaadeldi eraldi keeleõpet. Tähtsustati varjupaigataotlejate vastuvõtukeskuse rolli, kuna keskuse ülesanne on kohe alguses rõhutada õigusi, kohustusi ja keeleoskuse olulisust. Raportis toodi välja kohanemisprogrammide kättesaadavuse ning rahvusvahelise kaitse saanute erivajaduste arvestamise tähtsust, sest võib juhtuda, et kaitse saajale ei sobi kõik kohanemisprogrammi koolituste toimumise kellaajad, kuna pagulase esmane eesmärk on kindlustada regulaarne sissetulek. Lisaks tehti ettepanekuid, kuidas parendada keeletundide finantsilist ja organisatoorset poolt. (IOM Tallinn 2012: 33–35)

3. UURIMUS

Magistritöö „Eestis elavate rahvusvahelise kaitse saanud täiskasvanute eesti keele õpe” eesmärk on välja selgitada, milline on nimetatud grupi eripära eesti keele õppimisel, ja teha ettepanekuid, mida võtta arvesse neile eesti keele õpetamisel. Andmekogumismeetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuu meetodit, mis võimaldab informantidel küllaltki vabas vormis väljendada oma arvamusi ja probleeme eesti keele õppe kohta. Enne kvalitatiivse uurimuse läbiviimist püstitati järgmised uurimisküsimused:

- Milles seisneb Eestis elavate täiskasvanud pagulaste kui keeleõppijate eripära?
- Millega arvestada Eestis elavatele täiskasvanud pagulastele eesti keele õpetamisel?

3.1. Metoodika

Uurimuse läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, mis on sobiv tundlikuma sihtgrupi uurimiseks, kuna võimaldab neil vabamalt ennast väljendada ja valida, kuidas rääkida teemadest, mis võivad olla isiklikud või valusad. Siinse magistritöö uurimuslik osa tugineb kolmele poolstruktureeritud intervjuule, mis viidi läbi rahvusvahelise kaitse saanutega, varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetajaga tehtud poolstruktureeritud intervjuule, intervjuude põhjal kogutud ning litereeritud andmetele, nende tõlgendamisele ning tulemuste sisulisele analüüsile. Poolstruktureeritud intervjuu kasuks otsustati, kuna uuriti valdkonda, mida pole Eestis palju uuritud, käsitleti delikaatseid teemasid, taheti jätta võimalus vastuseid täpsustada, sest informantidele olid nii eesti kui ka inglise keel võõrkeeled, ja sooviti saada mitmekülgset ning põhjalikku informatsiooni.

3.1.1. Andmekogumismeetod

Kvalitatiivses uuringus on intervjuu olnud peamiseks meetodiks (Hirsjärvi jt 2005: 192). Kõige lihtsam on intervjuud defineerida kui vestlust, millel on eelnevalt

kavandatud eesmärk. Nii vestlus kui ka intervjuu hõlmavad endas nii sõnalist kui ka mittesõnalist suhtlust, mille abil antakse edasi mõtteid, hoiakuid, seisukohti, teadmisi ja tundeid. Oluline on ka see, et mõlemad osapooled mõjutavad teineteist, ning nad suhtlevad näost näkku. (Hirsjärvi, Hurme 2006: 42, Laherand 2008: 176 järgi) Uurimuslikul eesmärgil tehtud intervjuud tuleb vaadata kui süstemaatilist andmekogumise meetodit (Hirsjärvi jt 2005: 194–195).

Intervjuu kasutamise suurimaks eeliseks peetakse aineastiku kogumise paindlikkust. Peale selle on intervjuu kasuks otsustamise põhjusi mitmeid: tahetakse, et inimene oleks uurimuses aktiivne osaline; käsitletakse valdkonda, mida on vähe uuritud; soovitakse tulemused paigutada laiemasse konteksti ning saada põhjalikku teavet (intervjuust võib saada rohkem infot ning uurija näeb intervjueeritava reaktsioone); soovitakse saadud vastuseid täpsustada; soovitakse uurida raskeid või delikaatseid teemasid. (Hirsjärvi jt 2005: 192–193)

Uurides Eestis elavaid rahvusvahelise kaitse saajaid tuleb meeles hoida, et uuritavatel seostub siia tulek läbielamistega kodumaal, mistõttu võib kerkida üles delikaatseid teemasid. Samuti on oluline, et marginaalsesse gruppi kuulujatel oleks võimalik end väljendada ehk anda neile võimalus olla aktiivne osaline. Lisaks ei ole pagulaste eesti keele õpet eraldi eriti uuritud. Selle kõige valguses on uurimiseks sobilik valida just intervjuu vorm ja täpsemalt poolstruktureeritud intervjuu.

Poolstruktureeritud ehk poolstandardiseeritud intervjuu jääb oma olemuselt struktureeritud intervjuu (nimetatud ka ankeetintervjuuks) ja avatud intervjuu (nimetatud ka struktureerimata intervjuuks) vahele. Viimane on kõige lähemal tavaliselt vestlusele. (Laherand 2008: 180–181) Poolstruktureeritud intervjuus räägitakse uuritavatega end kõrvalt jälgides, korrapäraselt ning osaliselt struktureeritult. Toonilt on see vestluselaadne ning mitteametlik. See laseb osalejatel anda avatud vastuseid. (Longhurst 2005: 118–119). Küsimused ei pruugi olla eelnevalt sõnastatud ega järjestatud, aga teada on intervjuu alateemad (Hirsjärvi jt 2005: 195). Vahel võivad

küsimused olla sõnastatud, aga uurijal on vabadus muuta nende järjekorda või küsimusi lisada.

3.1.2. Andmeanalüüsimetod

Intervjuude analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Sellise sisuanalüüsi kaudu uuritakse keelt intensiivsemalt ning sarnase tähendusega tekstiosad ühendatakse vastavate kategooriate alla (Laherand 2008: 290). Andmete analüüsi alguses loeti materjal korduvalt läbi, et tunnetada tervikut. Analüüsimisse kaasati kõigilt informantidelt kogutud materjal. Lähtuvalt teoreetilisest materjalist ja uurimisküsimustest tuletati koodid, mis ühendati kategooriateks. Empiiriline analüüs toimus neljas etapis: 1) intervjuude transkribeerimine, 2) koodide tuletamine, 3) andmete kategoriseerimine ja 4) ilmestavate tsitaatide väljavalimine. Uurimuse reliaabluse tagamiseks on kogu uurimisprotsess dokumenteeritud.

Intervjuud litereeriti sõna-sõnalt võimalikult kiiresti pärast nende tegemist. Täpsuse huvides kuulati salvestusi mitmeid kordi ning informantide teksti püüti edasi anda nii täpselt kui võimalik. Mitteverbaalsete väljenduste kohta lisas uurija sulgudes omapoolsed märkused, nagu naer vms. Litereerimisel kasutatud märgendite loetelu on lisana (Lisa 6). Näidetena esitatud tsitaatidest on eemaldatud mõistmist segavad sõnakordused ning üneemid. Inglise keeles läbiviidud intervjuude väljavõtted on tekstis esitatud ingliskeelsena.

Pärast litereerimist alustati saadud andmetest koodide otsimisega. Leitud koodid kirjutati teksti kõrvale või jooniti tekstis alla. Nii käidi tekst mitu korda läbi. Kategooriate loomisel arvestati, et süsteem kajastaks kogu empiirilist materjali, ning lähtuti uurimisküsimustest.

3.2. Valim

Uuringu valimi moodustavad kolm rahvusvahelise kaitse saanud täiskasvanut ning varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetaja. Oluline on see, et uuritav ei oleks eesti keelt õppinud Eesti üldhariduskoolis ehk alg-, põhi- või keskkoolis. Valimit kitsendavaks teguriks oli töö autori kesine vene keele oskus, mis ei võimaldanud intervjuusid läbi viia vene keeles. Seega arvati valimisse need täiskasvanud pagulased, kes valdasid suhtlemiseks piisaval määral eesti või inglise keelt. Oluline oli ka see, et informantidel oleks eesti keele õppimise kogemus. Valimist jäeti välja varjupaigataotlejad. Uuritavad valiti eesmärgipäraselt ja nende kaasamiseks kasutati vabatahtlikkuse printsiipi.

Töö autor võttis ühendust MTÜ Eesti Pagulasabi töötaja Kristiina Lepaga, kes saatis Eestis elavatele ning uurimuse kriteeriumidele vastavatele rahvusvahelise kaitse saanutele e-kirja uurimuse autori poolse pöördumisega, mis oli nii eesti kui ka inglise keeles (Lisa 2). Sellisel teel leiti kaks informanti. Kolmas kaasati tänu MTÜ Eesti Pagulasabi vabatahtlikule. Ta tutvustas uurimistöö eesmärki ja edastas uurimuse autori e-postiaadressi.

Tabelis 1 on esitatud uurimuse seisukohalt olulised uuritavate taustaandmed ja teave intervjuu kohta: sugu, vanus intervjuu tegemise ajal, päritolumaa, Eestisse saabumise aasta, emakeel, intervjuu läbiviimise kuupäev ja selle kestus. Uurimuses osalenute konfidentsiaalsuse tagamiseks tähistati uuritavad nende soo ja vanusega, sest mõlemad tegurid olid uurimuse seisukohalt olulised. Oluline on ka mainida, et informant M21 sooritas B1 eksami edukalt, aga intervjuu tegemise ajal oli informandil M36 see ebaõnnestunud, aga ta jätkuvalt õppis eesmärgiga eksam ära teha.

Tabel 1. **Rahvusvahelise kaitse saanud informantide taustaandmed ja teave nendega tehtud intervjuude kohta**

Pseudonüüm	Päritolumaa	Eestisse saabumise aasta	Emakeel	Intervjuu läbiviimise kuupäev ja selle kestus
M29	Pakistan	2013	belutši keel	29.04.2014, 59:04
M36	Sri Lanka	2007	tamili keel	06.05.2014, 58:03
M21	Armeenia	2012	armeenia keel	16.05.2014, 01:00:03

Pagulastega tehtud intervjuudest tulenevalt otsustati intervjuuerida ka varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetajat, kellega võeti ühendust e-kirja teel. Ta alustas tööd 2014. aasta alguses, siis kui varjupaigakeskus kolis Illukalt Vao külla. Erialaselt on tegemist põhikooli inglise keele õpetajaga, kellel on kümme aastat tööalast kogemust. Lisaks töötas ta ühes USA kirikus, mistõttu on tal ka misjonikoolitus ning teadmised religioonidest.

Tabel 2. **Varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetaja taustaandmed ja teave tehtud intervjuu kohta**

Pseudonüüm	Tööalane kokkupuude varjupaigataotlejatega	Intervjuu läbiviimise kuupäev ja selle kestus
Varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetaja = eesti keele õpetaja	Alates 01.02.2014	02.07.2014, 78:46

3.3. Uurimuse protseduur

Enne uurimistöö tarbeks andmete kogumist tutvus uurimuse läbiviija lähtuvalt valitud töö teemast ning kättesaadavusest teoreetilise materjaliga, mille käigus sõnastati täpsemalt ka töö eesmärk ja uurimisküsimused. Sellele järgnes sisutihedam töö kirjandusega, millega samaaegselt valiti välja andmekogumismeetod ning sõnastati intervjuukava küsimused. Intervjuukava sobivust ei saanud eeltestida, sest uuritavate valim oli liiga väike, et nendest üht välja jätta ja kasutada teda pilootintervjuu tarbeks.

MTÜ Eesti Pagulasabi töötaja Kristiina Lepa saatis laiali uurimuse läbiviija pöördumise 11. aprillil 2014. Kui ta oli edastanud intervjuuga nõustunute kontaktid, siis võttis magistr töö autor nendega ühendust e-posti teel. M36-ga võeti ühendust 24. aprillil 2014 ning intervjuu viidi läbi 6. mail 2014. M29-ga kontakteeruti 17. aprillil 2014 ning sobib aeg leiti olevat 29. aprill 2014. M21 võttis uurijaga ühendust 5. mail 2014 ning intervjuu viidi läbi 16. mail 2014. Intervjuudeks sobiva aja leidmine võttis aega, sest informandid olid hõivatud oma töökohustusega, ning vahel viibis seetõttu ka kirjadele vastamine. Oli olemas veel kontakt ühe pagulasega, kellega plaaniti teha intervjuu, mis jäi ära, sest ei suudetud leida sobivat aega, kuna informant pidi palju tööl olema. Varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetajaga võeti ühendust 21. juunil 2014 ning intervjuu viidi läbi 2. juulil 2014.

Kõik intervjuud viis läbi magistr töö autor, kes kohtus intervjuueeritavatega neile sobival ajal ning sobivas linnas. M29-ga ja M36-ga tehti intervjuu Tallinnas ning M21-ga Tartus. Uurijal oli vaja leida vaikne ning neutraalne ruum, kus intervjuud salvestada. Uurija ei soovinud minna informantide koju, sest see oleks olnud privaatrüümi tungimine ning eri kultuurides võib see olla teistmoodi tõlgendatav. Sobivate kohtadena leiti Tallinnas Eesti Teatriliidu ruum ning Tartus Tartu Uue Teatri kohvik, kui see oli külastajatele suletud. Neid kohti oli võimalik kasutada, sest saadi vastutavate isikutega isiklik kokkulepe. Seal oli võimalik segamatult ning vaikselt keskkonnas intervjuu läbi viia ning see ka diktofoniga salvestada. Kõigi intervjuueeritavate jaoks oli tegemist uute

ja võõraste keskkondadega. Varjupaigataotlejate eesti keele õpetajat intervjueriti Vao külas ja täpsemalt varjupaigataotlejate majutuskeskuses tema tööajal.

Intervjuu alguses tutvustati lühemalt või vajadusel pikemalt töö teemat ning eesmärki. Samuti selgitati, et uurimuses ei kasutata informantide nimesid ning saadud teavet kasutatakse ainult hariduslikul eesmärgil. Ühe informandi jaoks oli see eriti oluline, sest ta oli siin tingitult poliitilisest tagakiusamisest, ning ta ei soovinud, et tema öeldud avaldataks ajakirjanduses. Alati küsiti luba intervjuu salvestamiseks. Intervjuukava oli koostatud põhimõttel, et alguses oleksid lihtsamad ja viisakusreeglitele vastavad küsimused, mis looksid vaba ja meeldiva keskkonna. Selle kaudu saadi teada vastajate taustinfo. Küsimused eesti keele õppimise kogemuse kohta jäid alati viimaseks. Uuriija vahetas teemaplokkide ja küsimuste järjestust vastavalt sellele, et intervjuu sarnaneks rohkem vestlusele ning selles oleks vestlusele omast voolavust. Intervjuud kestsid keskmiselt 60 minutit ja need salvestati intervjueritavate nõusolekul diktofoniga.

Salvestatud intervjuud litereeriti. Iga intervjuu litereerimisele kulus keskmiselt seitse kuni üheksa tundi. Enim võttis aega M21-ga tehtud intervjuu litereerimine, sest see oli eesti keeles ning uurija andis endast parima, et transkriptsioonis oleksid sõnad nii, nagu informant need ütles, ehk selles kajastuksid ka vigased vormid. Nii M29-ga kui ka M36-ga tehtud intervjuude litereerimine oli aeganõudev, sest esimesel oli intervjuu andmise ajal nohu, mis raskendas salvestise ülekuulamisel kõnelejast arusaamist, ning teise inglise keel ei olnud väga hea ja kohati oli raske aru saada, mida ta ütleb. Intervjuude tulemused on esitatud ausalt ning objektiivselt. Andmete analüüsimisel tagati uuritavate huvid ja anonüümsus.

4. ANDMETE ANALÜÜS

Andmete analüüsimise aluseks on töö alguses seatud uurimuse eesmärk ning uurimisküsimused. Lähtuvalt kogutud materjalist ning läbitöötatud varasematest uurimustest tuletati kategooriad. Uurimistulemused jagunevad kolme põhikategooriasse: „Informantide taustaandmed”, „Suhtumine Eestisse, eestlastesse ja eesti keelde” ja „Eesti keele õppimine ja probleemid”. Nimetatud põhikategooriad jagunevad väiksemateks tähendusüksusteks. Tulemuste põhjal on tehtud ettepanekud, mida arvestada pagulastele eesti keele õpetamisel, ning kaardistatud ka töö kitsaskohad, mis on esitatud alapeatükis „Tulemused ja arutelu”.

Lisaks uuringu käigus kogutud tulemuste kirjeldamisele on peatükis ka palju ilmestavaid tekstinäiteid, mis on töö autori hinnangul olulised, et näidata informantide täpseid mõtteid ning lugude sügavust.

4.1. Informantide taustaandmed

Õpetajana on väga oluline mõista, kes on klassis olevad õpilased. Üldhariduskoolis räägitakse palju individuaalsest lähenemisest ja hariduslikest erivajadustest, mis on oluline ka täiskasvanute õpetamisel. Kuna pagulaste taust on niivõrd erinev ja toob endaga kaasa mitmeid probleeme, siis leiti olevat sarnaselt van Tubergeni (2010) ja Elmerothi (2003) uurimustele vajalik kaardistada ka käesolevas magistritöös taustaandmed, mis pärinevad ajast enne migratsiooni. Põgusalt käsitleti kodumaalt lahkumist, põhjalikumalt emakeeleoskust ning teiste keelte õppimise kogemusi.

4.1.1. Kodumaalt lahkumise põhjused

Selleks, et saada pagulase staatust, peab olema varjupaigataotleja kogenud kodumaal tagakiusamist. Informant M29 ei soovinud rääkida kodumaalt lahkumise põhjustest. Ta ütles vaid seda, et lahkus poliitilistel põhjustel. Informandi M36 kodumaal oli sõda ning

ta pidi alguses lahkuma üksi. Alles mõned aastad hiljem sai tulla ka tema pere Eestisse. Kahjuks oli selleks ajaks tema naine sõjaõnnetuse käigus kaotanud oma silma.

(1) Because I have some problem and my wife also come from. 2009 was there very big war and she was enjured and she lost her one eye. And after that she come here and we have that refugee document. I can't back there. But if I get here citizenship, then it is possible, I can. There is war also and there are army problems. I have always some problem there, then I can't. (M36)

Kuna uurimuse esmane eesmärk polnud välja selgitada kodumaalt lahkumise põhjused, siis uurija aktsepteeris seda, kui informandid ei soovinud sellest rääkida. Kõiki ühendas see, et nad ei saa enam kodumaale tagasi pöörduda.

4.1.2. Emakeeleoskus ja teiste keelte õppimise kogemus

Informandi M36 emakeel on tamili, M29 belutši ja M21 armeenia keel. Sri Lanka riigikeel on tamili keel ja Armeenias armeenia keel, aga Pakistanis on riigikeelteks urdu ja inglise keel ehk informandi M29 emakeel belutši ei ole tema kodumaal riigikeeleks. Eriline on M29 taust ka sellepolest, et tamili ja armeenia kehtel on olemas ametlik kirjakeel, aga belutši keelel seda ei ole. Vajadusel nad kirjutavad, aga siis on tekst sarnane araabia, pärsia või urdu keelega. Pakistani koolis ta rahvuskeeli õppida ei saanud, vaid kõik ained olid urdu keeles. *Urdu* on pärsia sõna ning tähendab armeed või rohkemat kui ühte. Urdu keel ongi kombinatsioon teistest keeltest, nagu pärsia, araabia.

(2) Pakistan, there are so many nationalities, so many languages. /.../ But the local languages are not official languages. And even they don't teach our language in schools. We have to learn Urdo first in order to go to school. So that's what bother us. Why we should learn someone's else language? Actually there is no written language or something. Any official written no. Yes we write, but the text is similar like Arabic or Persian or Urdo or. /.../ So we do, if we need to write something, so we can write. It is very easy for me to read and write or understand Urdo then study or write in my own language. I can understand very good because it is my mother tongue. It is very hard to study or write. /.../ Our language is more closer to Persian or Dari. Urdo is Persian word, Urdo mean an army or more than one. So an Urdo is a combination of language. Many words are ours, Persian, Turkish, Arabic, Hindi and Sanskrit. Urdo

basically, the word literally mean an army, more than one. It's a combination.
(M29)

Nii informant M29 kui ka M21 paistavad silma laialdase keeleoskusega. Enda hinnangul valdab M29 belutši, urdu, inglise, pärsia, sindhi, pandžabi, hindi ja dari keelt. Belutši ja urdu keeled on suurepärasel tasemel, inglise keel heal. Dari, pärsia ja hindi keeltes ei oska ta lugeda ega kirjutada, aga suulisest kõnест saab aru. Selleks, et kooli minna, tuleb juba osata urdu keelt. Võõrkeelena õppis ta koolis inglise keelt, kuigi omandas selle hoopis töökohustuste käigus. Samuti on ta elanud teistes riikides, nagu Afganistanis. Üldistavalt võib öelda, et ta on omandanud need keeled suhtlemise käigus, sest neil on multikultuurne ühiskond. Eri emakeelte kõnelejad suhtlevad koolis, linnas ja turul.

(3) We have multicultural society. So we have friends and we have to talk. /.../ Like you have a, we go to class in school. All are from different, someone's mother tongue is Balochi, somebody's mother tongue is Sindhi, somebody's this and that. You make friends at school, you talk and also in city and market.
(M29)

Informant M21 oskab enda hinnangul armeenia, gruusia, vene, aserbaidžaaani ja inglise keelt. Armeenia ja vene keelt oskab ta väga hästi, gruusia keelt keskmiselt ja aserbaidžaaani keelt hästi. Viimast valdab seepärast paremini, et paljud sõbrad olid aserbaidžaanlased. Vene keele oskus tuli kodust, kus tema vanemad kasutasid ka seda keelt ja tema kuulas. Inglise keele taset hindab ta rahuldavaks, sest kasutas seda viimati Georgias ja praegu tal ei ole üldse praktikat, mäletab ainult sõnu. (4) M21: „*Kui mingi, ma ei tea, kui üks nädal suhtlen keelega, siis võibolla saan rääkida.*” Gruusia keele valdamine on seotud sellega, et ta elas seal ligi kaheksa aastat. Esimesed viis aastat olid tingitud sõjast Armeenias.

(5) Gruusia keel on, minu jaoks oli väga lihtne rääkida õppida. /.../ Gruusia keel on niimoodi lihtsalt kirjutad, loed ja võibolla ühe kuu, üks kuu on vaja õppida ja üks kuu on vaja, et unustada. Gruusia keel on niimoodi. (M21)

Jällegi toob ka informant M21 välja seda, et keelte omandamine on seotud eri rahvuste kooselamise, aga ka suhtumisega neisse, mida ilmestab informandi välja toodud Kaukaasia järgmine ütlus: „Nii, kui palju keeli sa tead, palju inimene sa oled.”

(6) Thibilisi on niimoodi linn, et seal palju rahvused elavad ja iga rahvusega suhtled tema keelega, niimoodi on. Ja seal õppisin nii. No sain rääkida gruusia, aserbaidžaaani keelt. Natukene tšetšeenia keelt kasutasin, aga kaua ei kasutanud, juba unustasin. Lasteaias seal, kui käivad lapsed, seal nad, kuidas see nüüd on, meeskond, jah õige meeskond, jah? Ja seal võib olla üks armeenialane nagu, ütleme kolm grusiin, neli aserbaidžaanlased või niimoodi, niimoodi ja lapsed kasvavad ja õpivad koos. Niimoodi keeled. Ja mina ka niimoodi õppisin. /.../ Me üldse, nagu armeenlased või Kaukaasias üldse, ütlevad, kui palju keeled sa tead, kui palju keeled sa oskad rääkida, nii palju inimene sa oled. Sellepärast mina õppisin nii palju. (M21)

Teistest eristub Sri Lankalt pärit informant M36, kes valdab vähem keeli, mis võib olla seotud sellega, et Sri Lankal ei ela nii palju eri rahvaid koos kui Pakistanis ja Armeenias. M36 oskab oma emakeelt ehk tamili keelt ning inglise keelt. Eestis olles on ta omandanud ka vene keelest arusaamise ning mingil määral suhtlusoskuse. Inglise keele oskust hindab ise madalaks.

Üheks pagulaste eripäraks võib lugeda laialdast keeleoskust, mis oleneb loomulikult sellest, millisest riigist nad pärit on. Huvitavaks asjaoluks osutub keele omandamise viis, mis erineb euroopalikust keeleõppimisest. Nii informant M21 kui ka M29 on enamuse keeltest omandanud läbi suhtlemise ning mitme keele puhul puudub neil lugemis- ja kirjutamisoskus. Kindlasti ei ole nad täiesti kirjaoskamatud, sest vähemalt ühes keeles suudavad nad nii lugeda kui kirjutada.

Varasematest uurimustest on välja tulnud, et asüüli pakkuva riigi keele omandavad paremini need, kellel on varasem võõrkeele õppimise kogemus. Täpsemalt on oluliseks teguriks täiskasvanueas teise keele omandamise kogemus (Elmeroth 2003). Kõik kolm informanti olid õppinud võõrkeeli üldhariduse omandamise ajal. M36 õppis koolis inglise keelt, mis oli neil kohustuslik. See algas 3. klassist ning kestis 10. klassi lõpuni, kahel viimasel aastal inglise keelt ei olnud. Inglise keele tund toimus viis korda nädalas.

M36 toob välja, et nad ei rääkinud tundides väga palju ja kasutasid peamiselt õpikut. M21 õppis koolis vene ja inglise keelt. Vene keelt alates teisest ja inglise keelt alates kolmandast klassist. Gruusias olid tal samad võõrkeeled. Enamasti tegid nad tundides kirjutamis- ja lugemisülesandeid. Omavahel nad väga ei rääkinud, kui, siis õpetajaga.

(7) Tund oli niimoodi, et annavad nagu kodus, ütlevad, et me peame lugema ja mõned harjutused kirjutama. Kaks harjutus, no niimoodi, annavad, jah. Ja üks on nagu grammatika ja teine on palju see kirjutamine. Ja lugema ja võibolla mõni kord, kui on natuke lühike tekst, siis seda nagu rääkima, jah, sellest. Oli niimoodi inglise keelega. Vene keel ka samamoodi, jälle harjutused. Need kõik, see raamatud teeb üks firma. Magmillan Armeenia tema nimi, kuidas ma mäletan. Ja see firma kõike teeb, see kõik raamatud on samamoodi. Pilt, pildid ka mõnikord on ka samamoodi. Ainut see, see on nagu inglise keele raamat ja see on vene keele raamat, oli niimoodi. Mitte midagi huvitavam ei olnud, mingi mängud või midagi niimoodi me ei mänginud. /.../ Omal vahel ei rääkinud. Mida me tegime, see oli see õpetajaga. Nagu rääkima või lugema ainult tema jaoks. (M21)

M29 õppis samuti koolis inglise keelt, mis algas temal kuuendast klassist. Koolis ta inglise keelt ei omandanud, alles töökoha ja suhtlemise kaudu, sest koolis õpetati n-õ õpiku-keelt.

(8) They don't teach you the language. There are only one textbook. There are stories and. Essay or something. It is very bad, like if you learn it from school you will have no idea. You can't even say "Hello! How are you? I am doing well or." This is just a book language, like a dictionary. If you, the people graduate from secondary school, they can't speak at all. /.../ So you don't have to talk in English, you just speak Urdu language. So now is your turn, you have to read. (M29)

4.2. Suhtumine Eestisse, eestlastesse ja eesti keelde

Uuriija pidas ka vajalikuks välja selgitada, millised on informantide mõtted Eestist ja eestlastest ehk milline on nende suhtumine. Lähtuvalt Elmerothi (2003) järeldusest, et tuleb suurendada õppijate motivatsiooni, leidis magistritöö autor, et on oluline kaardistada, millised on pagulaste tähelepanekud siinse riigi, elanike ja keelekasutuse

kohta, et näha, kas need tähelepanekud suurendavad motivatsiooni või pärsivad. Kas informandid peavad keeleoskust vajalikuks, et sulanduda ühiskonda? Informandid väljendasid oma tänulikkust Eesti riigi suhtes, et nad said siit asüüli (9a, 9b), ja nad soovivad ka tulevikus siin elada. Tuuakse välja ka siinset rahulikkust (9c) ning seda, et enam ei ole sõda (9b).

- (9) a) *I am very grateful and thankful to Estonian government and Estonian people that they provided me the protection, which I really needed. All I have very positive thinking about Estonia and Estonians of course. (M29)*
- b) *If I refugee people, everybody can say that it's we are good here and we are living. Because children has studies so I happy, not any more war or nothing. So problem only language, that's all. Other wise we have work and it's going well. (M36)*
- c) *Eestis inimestega ma ei suhtle nii palju. Mul ei ole nii palju sõbrad siin. Aga elu läheb liiga rahulikult. Mulle natukene meeldib ka see... Ei ole nii palju autod kui Kaukaasias. Noh ja tänaval on nagu rahulik see keskkond, niimoodi, mitte Kaukaasias. Hommikul tööle, õhtul koju, trenn ja magama, niimoodi. (M21)*

Tõsteti esile ka Eesti ajaloolist tausta, mis tekitas varjupaigataotlejas otsust oodates positiivse hoiaku. Informant teadis, et Eestis oli sarnane poliitiliselt keeruline aeg, mil siinsed elanikud läksid põgenikena teistesse välisriikidesse. Lisaks oli informant M29 rahulik, sest ta teadis, et ta pole võltsjuhtum.

- (10) *Well I was quite positive, because I knew that I am not a fake case. I am not a person who is here just to get social benefits or things. But all the, I was not safe. But I was quite positive because I knew that Estonia somehow went through the same situations in the past. So I was positive that they will have sympathy with me. And they did. I am really thankful because of that and I feel really safe. (M29)*

Ka eestlastesse suhtuvad informandid positiivselt, kuigi leiavad, et eestlased on pigem kinnise iseloomuga. Midagi negatiivset kogetud ei oldud. Kui arvestada seda, et võõrkeeli oldi omandatud eelkõige suheldes emakeelevaldajatega, siis eestlaste kinnisus võib tekitada olukorra, kus pagulased ei saa praktiseerida oma eesti keelt.

- (11) a) *They are so quite, don't want to move that people just their own. Close for their own. Not so friendly or, they just quite and living that own life. (M36)*
- b) *So far I haven't experienced any bad. Estonians are more close. Like socially they're very close, but that doesn't mean like they are bad. I just figured out that. First I thought that they are, don't want to talk to other people, maybe they don't like forigens. But now I know that is their personality. They are not bad, they're just, don't want to talk, that's it. Because my, our society, we say "Hello!", "Hi!" and smile more to the person we don't know. We just say "Hello!", "Hi!" and smile and things, "How are you doing?". Here it is just you talk on the point. (M29)*

Kaks informanti olid kogenud olukordi, kui nemad räägivad eesti keeles, aga neile vastatakse mõnes muus keeles, nagu nähtub näidetest 12a ja 12b. See võib olla tingitud nende aktsendiga eesti keelest ning sellest, et M36 kuulub nähtavasse vähemusse. Selline reaktsioon eesti keele kõnelejate poolt loob olukorra, kus keeleõppija võib loobuda eesti keele kasutamisest või tal kaovad ära keelepraktika võimalused. Kui need olukorrad korduvad, siis võib tekkida tunne, et siinses ühiskonnas saab hakkama ka riigikeelt valdamata. Informant M36 lähebki inglise keelele üle, kui tema eesti keele kasutamise katsetustele vastatakse inglise keeles (12 a).

- (12) a) *I see that some people when they saw that, they also start to speaking in English. It's why I start to speak in English. If I say "Tere!", they say "Hello!". Then I start to speak English. (M36)*
- b) *Üleeile ma olin arsti juures. Ta on eestlane. Ta rääkis minuga vene keeles, ma vastan eesti keeles, ta rääkis vene keeles, vastan eesti keeles. Lõpuni, jah, mina ei vahetanud vene keelt, ta ei vahetanud eesti keelt. No ei saanud aru miks. /.../ Tööl oli. See juhataja, jah, ülemus nagu. Ta on eestlane ja kõigiga räägib eesti keeles. Ma ei tea, miks üks kord oli, ta rääkis minuga vene keeles. Ma vastan jälle eesti keeles, jälle ta vene keeles, ma eesti keeles, mina vastan eesti keeles. Oli niimoodi. Aga kõiki ütlevad, ta ei räägi vene keeles. Mina ütlesin, et ta rääkis minuga vene keeles, kuidas. Õpetajaga oli kursustel, esimesel kursusel. Mäletan, kuidas ma mäletan, oli niimoodi, et ma pidin nagu seletama, kus asub minu see maja, kus ma elan. Kõike ma ütlesin eesti keeles, ta vene keeles "Молодец!". (M21)*

Arvestades pagulaste või varjupaigataotlejate kultuurilist tausta, siis nad on harjunud igapäevaselt rohkem suhtlema, mille käigus on omandanud ka võõrkeeli. Vao

varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetaja sõnul on sealsed peatujad sotsiaalselt väga aktiivsed ning midagi negatiivset külaelanikelt pole ta kuulnud. Kuigi enamasti suheldakse ikkagi inglise keeles.

(13) Oi, nemad suhtlevad meil väga aktiivselt. Meil on ju küla rahvast täis siin ju ja meil toimuvad ju jalgpallimatšid siin õhtuti, kui vähegi ilma on. Varem hästi aktiivselt nagu, isegi Väike-Maarja poistega tiimid käisid siin mängimas ja nad ju õhtuti tšillivad kogu aeg siin õues kohalikega. Ja mitte ainult siin, aga ka Väike-Maarjas, mis on siis viis kilomeetrit sinna Rakvere poole, nagu platsi peal noortega. Neil on omal suhtlusringkond täiesti olemas. Et noh eks nad õpivad seal ka igasugu asju, me ikka kuuleme tagasisidet. Eks nad ikka inglise keeles suhtlevad. Suurem osa on ikka inglise keeles ja eks neile lihtsalt õpetatakse seal igasuguseid asju. Aga noh eesti keeles ka teatud määral. Nad kõik suhtlevad. Vaata, lõuna poolt pärit inimene on ikka suhteliselt sotsiaalne, ega ta väga ei istu niimoodi omaette, et nad ikka selles mõttes otsivad suhtlemist, loomulikult. (eesti keele õpetaja)

4.2.1. Varjupaigataotlejate majutuskeskuse mõju

Van Tubergeni (2010) uuringust Afganistanis, Iraanis, Iraagis, endises Jugoslaavias ja Somaalias sündinud ning Hollandisse ümber asunud pagulastega selgus, et keeleoskus oli parem neil, kes elasid pagulaste vastuvõtukeskuses lühemat aega. Siinse uuringu kolmest informandist kaks, M36 ja M29, peatusid ka vastuvõtukeskuses, mis asus siis Illukal. Kokku elasid nad seal umbes aasta. M36 pidi enne seda olema neli kuud ka eri vanglates. Varjupaigataotluse menetlemise ajal ei ole taotlejal õigust töötada. Nad peavad olema keskuses öösel, aga päeval saavad nad käia seal, kus soovivad, ja teha, mida soovivad.

Vastuvõtukeskuse eesti keele õpetaja ütles, et praegusel ajal on varjupaigataotluse menetlemise aeg pool aastat ja pärast seda võivad positiivse vastuse saajad elada keskuses veel neli kuud. Elamisloa saamisel peab vastuvõtukeskus aitama pagulasel leida elamispiinda ning talle võimaldatakse ka tugiisik, kes aitab teda väljaspool keskust. Tihti minnakse elama Tartusse või Tallinnasse, aga intervjuuerimise ajal oli kaks positiivse otsusega pagulast, kes läksid tööle kohalikku puidufirmasse.

Kui M36 keskuses peatus, siis oli seal koos temaga kolm inimest. Ta toob välja, et keskuses ei olnud midagi teha, sai ainult televiisorit vaadata, mõnikord joonistada ning süüa valmistada. Informant M29 kirjeldab näites 14, et vastuvõtukeskuses olles oli tunne, nagu elu oleks peatunud, mis oli peamiselt tingitud sellest, et sealviibimise ajal ei saa teha tööd, mis hoiaks mõtteid liikumas. Samas võib näha keskuses veedetud aega väga positiivselt, kui keegi vajabki rahu. Ka kliimaga harjumine võttis M29-l aega, sest temperatuuride erinevus tema kodumaa ja Eesti vahel tekitas kehale šoki.

(14) Well it depends on the person. Everybody had their own opinion about the place. Of course it is very hard to stay in a place where you don't have to work. Work I mean, you keep your mind busy. Not necessarily work as a job. But sometime I thought it was very peaceful. If somebody come from wars, it was really nice place. They had this forest and greenry and silent and nature and. If you think in this perspective it was very nice place, very quiet and somebody needed peace. If you think the other way, then it was like, life was stopped. No, like you couldn't see people walking, car driving, like a city life. There's two kind of perspective. If you think about on the peace and quiet, it was very nice. In winter there was no opportunity to do something nature, outdoor of course. And I was coming from the hot climate, +50, +47. Suddenly you ended up -20 and -30. It was huge shock on my body. But in summertime, I had summer also there. Then we had bikes, doing some bike and lake Peipsi was very close there, we could go to this lake. And playing this volleyball with other asylym seekers. Also there were internet. Reading books and. (M29)

Eesti keele õppimise võimalus nii informantide M36 kui ka M29 peatumise ajal puudus. M29 mainib, et juhataja proovis neile õpetada põhiväljendeid, aga kindlaid eesti keele tunde neil polnud. Saadi teada eesti keele kõla, aga mitte rohkemat. Ka M36 ütleb, et vastuvõtukeskuses puudus võimalus õppida eesti keelt, kuigi nad soovisid seda.

(15) We was asking that time, any time, but they didn't give that. Only two or three class was, one lady was there, after that also not. Just one year we waste time from there. If we had some lessons or something then we will learn from there. That time we didn't get. (M36)

Nüüd, kui varjupaigataotlejate majutuskeskus asub Vao külas, siis eesti keele õpetaja intervjuerimise ajal olid keeletunnid keskuses kaks korda nädalas. Regulaarsust veel ei olnud, sest mõnikord toimuvad väljasõidud ja muud ettenägematud tegevused samal

ajal. Kuna eesti keele õpetaja on ka sotsiaaltöötaja, siis vahest jäävadki keeletunni teise töörolli kohustustest tingitult ära. Eesti keele tunnid ei ole taotlejatele kohustuslikud.

Keskuses on koos eri kultuuride esindajad, kes valdavad eri keeli. Kuidagi tuleb ühiselt toimida ning end mõistetavaks teha ka teistele. Sealne keelekasutus oleneb suuresti sellest, millised rahvused parajasti kokku satuvad. Kuna M36 sealviibimise ajal oli keskuses ainult kolm inimest, kellest üks ei osanud inglise keelt, siis kasutati omavahelisel suhtusel vene keelt, mille nad olid omandanud Narva vanglas viibimise ajal. M29 ajal kasutati varjupaigakeskuses peamiselt kehakeelt, aga ka konarlikku inglise keelt, eesti keelt väga harva ja siis ainult lihtsamaid väljendeid, nagu „Tere hommikust!”, „Kuidas läheb?”.

(16) Body language first. Or even some you had 15 minutes arguments like what after 15 or 20 minutes you will understand, oh you needed this pen. [naer] Really funny. English also, yes. English was. There're no grammar, no rules. I was very afraid that I will, my English will as bad as there, because I had to speak very, like them. But nobody understand if you speak English fluently or. You have to speak the style the people understand. (M29)

Varjupaigakeskuse õpetaja kohaselt kasutavad varjupaigataotlejad praegusel ajal omavaheliseks suhtluseks peamiselt araabia keelt, sest enamus neist on pärit araabiakeelsetest riikidest. Erinevused eri riikide araabia keelte vahel on varjupaigataotlejate sõnul suured, aga aru saavad üksteisest kõik. Nendega, kes araabia keelt ei valda, suheldakse inglise keeles. Vene keele valdajad suhtlevad omavahel vene keeles. Kuna üks varjupaigakeskuse töötaja valdab võõrkeeltest vene keelt ja teine inglise keelt, siis kasutatakse varjupaigataotlejatega üht neist.

(17) Me oleme ikka näinud seda arengut, et kui nad siia tulevad, siis mina olen noh inglisekeelne selles mõttes, juhataja on venekeelne. Et siis me nagu, meiega nad peavad suhtlema ühes kahest keelest ja siis nad hakkavad niimoodi siin käigu pealt ja seltskonnas üsna kiiresti arenema. Tulevad, nad ei tea ööd ega mütsi ja siis mingi kahe kuu pärast, siis nad on niimoodi juba suutelised aru saama inglise keelest. (eesti keele õpetaja)

Soositakse ka eesti keele kasutamist. Varjupaigataotlejatele antakse alguses nimekiri vajaminevatest eestikeelsetest sõnadest ning eluruumides on asjade juures eestikeelsed, aga ka ingliskeelsed nimetused. Kui keskuse poolt võimaldatav majapidamisvahend saab otsa ning seda tullakse küsima, siis keskuse töötajad proovivad taotlejaid innustada, et nad küsiksivad vajaminevat eesti keeles. Eesti keele õpetaja tõdes, et ei olda väga aldis õpitud eestikeelseid sõnu kasutama, ikka üritatakse kehakeelega toime tulla.

4.2.2. Suhtlusolukordade mõju

Teise keele õppimist ja omandamist mõjutavaks teguriks on ka kontakt sihtkeelekõnelejatega (Elmeroth 2003). See kontakt peaks alguse saama juba varjupaigataotlejate majutuskeskusest, kus peatusid kaks informanti, M29 ja M36. Kokkupuude eesti keele kõnelejatega oli varjupaigakeskuses viibides minimaalne kui üldse, aga sel ajal oli keskus Illukal. M29 ütleb, et seal ei olnud eestlasi ega eesti keelt. Nüüdseks on see probleem lahendatud ja keskus asub Lääne-Virumaal, Vao külas, kus valdavalt elavad eesti keelt kõnelevad inimesed.

Pärast varjupaigakeskusest lahkumist asusid nii M36 kui ka M29 elama Tallinnasse. M29 kasutab peamiselt inglise keelt, kuigi sellega ei saa teha kõike. Neid väljendeid, mida teab eesti keeles, ta kasutab.

(18) People of course speak English very good, but in situations to get information, this is very hard. There are not only Estonians, there are some people who speak Russian language only. It's very hard, it's very hard to get... Last time, last friday or thursday I had an appointment with my doctor. I think it took my 40 minutes to just am I in the right place. I was almost gonna miss my this appointment. But nobody speak. (M29)

M36 on suurema osa ajast tööl, kus ta kasutab peamiselt vene keelt, sest ta töötab koos vene keelt kõnelevate inimestega. Seoses vajadusega anda teistele töötajatele ülesandeid on ta omandanud vene keeles rääkimis- ja arusaamisoskuse. Eesti keelt saab ta kasutada vähestes kohtades või lastega, sest tal ei ole siin eesti keele kõnelejatest sõpru, tuttavaid, sest ta on enamuse ajast tööl. Abiks on ta lapsed, kes käivad Eesti üldhariduskoolis ja

on omandanud eesti keele heal tasemel. Nendega ta saab rääkida eesti keeles ja keeleliselt keerulisemates olukordades saavad nad vajadusel tõlkida.

(19) It's only for my children or in workplace if I need to order something, then I can call for them and speak Estonian language. /.../ Estonian [friends], no, because work in 9 to 21 or 10 to 22 and coming to home at 23 or 24 o'clock. And one week one day free and this free days maybe sleeping and, yeah, not going outside. Friends are, it's not so, not at all. (M36)

Eesti keele kõnelejatega on suur kontakt informandil M29, kelle enamus sõpru on eestlased. Nendega ta proovib suhelda eesti keeles. Samuti suhtleb ta vahepeal eesti keele kursuse grupikaaslasega, kellega koos olles nad proovivad kasutada eesti keelt.

Pagulane Armeenias, M21 suhtleb kodus vahepeal oma noorema õega, kes õpib Eesti üldhariduskoolis, eesti keeles. Viimase eesti keel on paremal tasemel ja ta saab venda aidata. Üldiselt suheldakse kodus ikka armeenia keeles. Informandi sõnul kasutab ta Eestis 60% ajast vene keelt ja 40% eesti keelt. Sõpradega, kes on Kaukaasiast, ta suhtleb vene keeles, trennis ainult eesti keeles ja tööl kasutab mõlemat keelt, aga rohkem eesti keelt. Poes käies või muid igapäevaseid toimetusi tehes, ta kasutab eesti keelt. Kõige parema eesti keele praktika saab ta trennis, kus on koos eestlastega.

Teisalt on oluline, et sisserändaja sh ka pagulane saaks säilitada oma kultuuri. „Eesti lõimumiskava 2008–2013” sätestab igapäevase säilitada oma rahvuskuuluvus. Viimase hulka käib ka emakeel. Nii M36 kui ka M21 saavad kasutada emakeelt ehk esimene tamili ja teine armeenia keelt kodus oma perekonnaga, kes elavad ka Eestis. Lisaks on M21-l Eestis sõpru, kes oskavad armeenia keelt. Keerulisim on olukorda M29-l, kes ei saa kartuse tõttu tihti oma perega suhelda ehk ka emakeelt kasutada.

(20) Not quite often because I am afraid of their safty as well. I don't want to involve them. So I am in touch with them, but not quite often. Maybe once or twice a month. Just to get to know are they okay, that's it. /.../ Sometime I have to speak on my own that I should not forget the language. (M29)

4.3. Eesti keele õppimine ja probleemid

Kõik intervjuueeritavad arvavad, et on oluline omandada eesti keel. Põhjuseid selleks tuuakse mitmeid – austusest asüüli pakkuva riigi vastu, elamisloa saamine, igapäevaste asjade ajamine jne. Kuigi M36-l on lapsed, kes valdavad nüüdseks eesti keelt heal tasemel, ei saa ta neid alati tõlkimiseks kaasa võtta ning eesti keele oskust on vaja ka elamisloa saamiseks. M29 leiab, et see, kes elab Eestis, peab oskama eesti keelt. Seda juba austusest riigi vastu, aga keeleoskus on vajalik ka tööturul ja igapäevastel toimetustel.

(21) We are living in this society. I've been given this opportunity to stay here. It is a privilege. That will be not fair not to appreciate the language. A person who lives here, he should, he must learn the language. /.../ Also you will, might have good opportunity in job market. And you will integrate the society very well. And you have good chance to communicate with the institutions, like hospitals, schools or what ever restaurant, if you knew this language. (M29)

Sarnaselt arvab ka M21. Samas tõi ta välja selle, et töökoha saamiseks ta otseselt eesti keele oskust ei vajanud, sest töö on ka inimesi, kes üldse eesti keelt ei oska, aga ta ise soovib seda keelt vallata.

(22) Vaja on, inimesed, nad elavad siin mingi kolmkümmend aastat üldse mitte üks sõna ei tea eesti keeles. See on ebanormaalne. /.../ Arvutiga ma õppisin kohe, sellepärast ma tunnin, et ma olen nagu kala. See ei ole nii ilus, kui sa räägid inglise keeles Eestis või üldse. Ja kui sa tahad elada siin. (M21)

Kõik informandid soovivad oma tuleviku siduda Eestiga. M36 peamiseks põhjuseks, miks ta soovib just siia jääda, on tema lapsed, kes käivad koolis ja on omandanud eesti keele. Ta arvab, et uues ühiskonnas oleks neil raske uut keelt õppima hakata ja uue koolisüsteemiga harjuda. M21 soovib samuti siia jääda, kuigi ta ei oska seda otseselt põhjendada. Tema meelest on siin normaalne ilm, loodus ja inimesed. Kaks neist, M21 ja M29, tahavad minna siin ka edasi õppima. Informant M21 mõlgutab mõtteid, et eesti keelt edasi õppida tasemetel B2 või C1.

Kõigil kolmel on olemas eesti keele õppimise kogemus. Hilisemad saabujad, M21 ja M29, on saanud keelekursused Töötukassa kaudu. M36 sai ühe kursuse Johannes Mihkelsoni Keskuses, mis oligi mõeldud ainult pagulastele, ning käis ka B1 taseme saavutamiseks mõeldud eesti keele kursusel. Kõigil on kogemused ka vabatahtlike eesti keele õpetajatega, kes on neile võimaldatud MTÜ Eesti Pagulasabi kaudu.

M21 õppis alguses iseseisvalt e-kursusel „Keeleklikk”, mis on mõeldud algajatele (0–A2).⁸ Seejärel osales keeleõppega tegeleva mittetulundusühingu Folkuniversitetet eesti keele kursustel. Kõigepealt taseme A2 saavutamiseks, misjärel sooritas edukalt riikliku tasemeeksami, ja hiljem B1 keelekursusel, mille järel sooritas edukalt ka B1 riikliku tasemeeksami. Mõlemad kursused sai ta tasuta. A2 kursuse tunnid toimusid viis korda nädalas ja kestsid kaks tundi. B1 tunnid olid kaks või kolm korda nädalas ja korraga viis tundi. M21 mainis, et pärast kaht kuud Eestis ta juba rääkis eesti keelt. A2 kursusel kasutas õpetaja seletamisel vene keelt, aga B1 kursus oli ainult eesti keeles. Kursustega samal ajal käis tal paar kuud kodus vabatahtlik eesti keele õpetaja, kes võimaldati talle MTÜ Eesti Pagulasabi poolt. Informandil oli temast palju abi. Keeletundide kohta Eestis ütleb ta, et tehti palju rääkimisharjutusi.

(23) Seal me palju rääkisime, liiga palju rääkisime, oli nagu suhtlemine mitte kirjutamine, niimoodi. Natukene, seal on väga hea see õpetaja. Mis veel me teeme? No seal õppimine oli mingi teistmoodi, kui koolis mina üldse teised keeled õppisin, jah. Siin õpetavad veel paremini. Niimoodi. (M21)

Ka informandil M29 oli lühiajaline kogemus MTÜ Eesti Pagulasabi vabatahtliku eesti keele õpetajaga, kellega kohtuti ainult paar korda, sest pärast ei leitud enam sobivaid ühiseid aegu. M29 ütleb, et kohtumistel ei õpitud eesti keelt, vaid lihtsalt suheldi eesti keeles. Intervjuuerimise ajal tal keeletunde polnud, kuigi ta oli ühendust võtnud mitmete koolidega, aga polnud ühtki alustavat kursust. Sel ajal kasutas ta iseseisvalt e-kursust „Keeleklikk”, nagu seda tegi ka informant M21. Informant M29 osales ka ühel baastaseme eesti keele kursusel, mis võimaldati talle Töötukassa poolt tasuta. Kokku oli

⁸ Vt lähemalt www.keeleklikk.ee. E-õppe kursus „Keeleklikk” sai 2014. aasta keeleteo nii peakui ka rahvaauhinna.

see 40 akadeemilist tundi. Tunnid toimusid üks kord nädalas. See ei olnud informandi meelest piisav, sest sellise tempo juures võtab keele omandamine väga kaua aega. Ta leiab, kui eesti keele oskus on kohustuslik, siis pagulastel peaks olema võimalus omandada keel nii kiiresti kui võimalik.

(24) Because I had no, zero knowledge about this language. This 40 hours lessons you can't learn the language. /.../ If you teach somebody's, like you have the opportunity to go to, to learn Estonian language once a week. You can image how long will it take to learn this language, if you learn it once a week and 2–3 months there are no classes, when I forget maybe all. So it should be equal, if the language is compulsory then I should have given opportunity to intensify course, classes. 3 or 4 time a week, so I could learn language as soon as, as fast as possible. (M29)

Informant M36 on käinud kahel kursusel. Mõlemad on olnud talle tasuta. Esimene oli mõeldud ainult pagulastele ja seda pakkus Johannes Mikkelsoni Keskus. Teine oli 2013. aasta lõpus, mis oli mõeldud B1 keeleeksami sooritamiseks. Keeletunnid toimusid kaks korda nädalas ning kestsid kolm tundi. Paar korda nädalas käis tema juures ka MTÜ Eesti Pagulasabi vabatahtlik, kes õpetas eesti keelt.

Eesti keele tunnid varjupaigataotlejate majutuskeskuses toimuvad kaks korda nädalas ning nende kestuseks on üks tund, mis varieerub vastavalt õpilaste olekule. Kui on õppimistuhin, siis tehakse kauem, kui ei, siis lühemalt. Eripäraks on see, et tunnid on kolmkeelsed – kasutatakse eesti, inglise ja araabia keelt – ning kõik tasemed õpivad üheskoos. *(25) Mina pean õpetama eesti keelt inglise keele baasil ehk ma seletan ju kõike inglise keeles. Nüüd pool seltskonda ei saa ju aru. Siis samal ajal käib tõlge kogu aeg araabia keelde ja siis lõpuks jõuame sinna eesti keele juurde, et siis kõik saavad aru. Ja neidsamu edasijõudnuid on vaja sinnasamma algajate tundi, et nad saaksid selgitada neid asju araabia keeles. Et see on selline tohutult põimunud süsteem, et ma ei saa neid lüüa niimoodi lahku ka. (eesti keele õpetaja) Paralleelselt teevad nad mõnikord eesti keele, mõnikord inglise keele tundi, sest selle metoodika juures on eesti keele õppimiseks vaja vallata inglise keelt.*

Kõik kolm informanti nimetasid erisuguseid probleeme, mis ilmsid eesti keele õppimisel. M36 jaoks oli peamiseks eesti keele omandamise takistuseks vajaliku vaba aja leidmine, sest ta peab palju töötama, kuna riigi poolt ei ole rahalist toetust. Tööpäevad on 12-tunnised ning vabadel päevadel nad valmistuvad keeleksamiks.

(26) Because we didn't get any support from government. Then we live normally here, then we need to work lot of. Then we important thing is we don't have time. /.../ This is almost our hand, we need to learn, we need to learn more at home. But we are going to work 9 to 21 and come to home 22.30 or sometime 23.00. And then this we are working this passport. And we don't have any time to learn it at home. When it is free day then in the morning time we start to prepare about this. That is we have problem with that. Important is that. No time and work is much. (M36)

Seoses sellega, et M36 on palju tööl, tekib ka uus kitsaskoht, sest töökohas kasutatakse peamiselt vene keelt. Ta arvab, et kui töökohal räägitaks eesti keelt, siis ta õpiks keele väga kiiresti. Lisaks nimetas ta probleemina ka seda, et kursustel liigutakse väga kiirelt edasi, kuigi tema vajaks rohkem algteadmiste kinnistamist, mistõttu tekib saamatuse tunne ning mõistmatus, miks peaks sellises tunnis käima.

(27) When I was being beginning I am and my wife. We start to learn this beginning course in Juhani institution. There come more people, 4 or 5 people. They already know that Estonian language and they been B1 exam also. They join to with us. Then they start to speak, they already, then teacher go with them. We just 0 and we just sitting, we didn't learn nothing. Then after we why do we have to go and waste our time. That's why we sometime didn't go that class also. That also important thing is somebody know very well this language, if we are going there and they are going very fast, we still slow. (M36)

Kuna informandil M36 ei õnnestunud alguses omandada tugevaid algteadmisi eesti keele grammatikast, siis muutus tema jaoks keeruliseks ka õpetajate vahetumine ning erinev õpetamisviis. Lahendusena näeb ta seda, et õpetajad mõistaksid ka pisut inglise keelt ning nad teaksid, kuidas pagulasi õpetada, sest ainuüksi tasuta keelekursustest ei piisa. Keeleomandamist soosiksid ka rääkimisharjutused.

M29 tõi puudusena välja selle, et eesti keele tunnid ei olnud piisavalt intensiivsed ja need ei toimunud piisavalt tihedalt. Ta arvab, et ta suudaks õppida kiiremini ning praeguses olukorras ta lihtsalt raiskab oma aega. Informant M21 on omandanud eesti keele kiirelt ning väga heal tasemel. Ilmselt sellest tingitult ta ei osanud eesti keele õppe probleeme välja tuua, aga ta arvas, et tundides oleks võinud rääkida ka Eesti ajaloost.

(28) Aga võib-olla on vaja natukene palju kirjutada nagu eesti keele ajalugu, seal kursusel. Inimesed peavad nagu teadma, kus nad elavad, mis riik on, mis juhtus siin üldse. (M21)

Varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetaja arvab, et keskuses on probleemiks motivatsioonipuudus. On neid, kes ei plaanigi Eestisse jääda, aga ka selliseid, kes nõustuvad keelt õppima hakata alles siis, kui positiivne otsus on käes. Keeruline on ka inimesi õigel ajal tundi saada, sest kindel kellaaeg on eri inimeste jaoks erinevalt mõistetav. Tunnisituatsioonis valmistab paljudele raskust ladina tähestik ning lugemine, mistõttu on materjali läbimine aeglane. Nagu eelnevalt mainitud, siis ei ole keskuses keelerühmi, mis võimaldaks edasijõudnutel kiiremini keelt omandada. Ka õpetaja ise näeb, et intervjuerimise hetkel ei olnud eesti keele õppimine efektiivne.

4.4. Tulemused ja arutelu

Lähtuvalt kogutud materjalist ning läbitöötatud uurimustest peab magistritöö autor vajalikuks teha ettepanekuid, mida arvestada pagulastele eesti keele õpetamisel.

1) Pagulaste teiste keelte omandamisel saab eristada kaheksa tegureid: tegurid enne ja pärast migratsiooni. Tegureid enne migratsiooni ei saa muuta, küll aga saab nendega arvestada. Sarnaselt IOM-i uuringule (2012: 18) tuleb ka selle magistritöö raames kogutud andmetest välja, et keeleõpe peab võtma arvesse pagulaste vanust, sugu, teisi taustaandmeid ja ka probleeme, mis on esile kerkinud uues riigis. Keelekursuse alguses võiks kaardistada õpilaste kokkupuuted õpitava keelega, kasutusvajaduse ning ka varasema keeleõppekogemuse. Uusimmigrantidest laste õpetamisel kasutatakse selleks keelekasutuskaarti (töö lisa 7). Kohandatud versiooni saaks kasutada ka täiskasvanud pagulaste õpetamisel. Paratamatult ei saa õpetada

ühesuguselt õpilast, kes kasutab keelt igapäevaselt, ja teist, kellel puudub väljaspool kursust tihedam kokkupuude õpitava keelega.

2) Intervjueeritud pagulaste puhul selgus, et nad omandavad keelt eelkõige läbi suulise suhtluse, mistõttu on oluline suurendada nende keeleõppes suuliste harjutuste ja rollimängude hulka. Selle jaoks sobivad harjutused, mida saab teha keelekeskkonnas: küsitlused tänaval, poekülastus jne. Samuti rollimängud, mida on võimalik korraldada klassiruumis. Nii nad saaksid omandada esmase vajaliku keeleoskuse ning sellele saab lisada samm sammu haaval ka kirjutamis- ja lugemisoskuse, mis võib neil tulla raskemalt.

3) Oluline on ka suurendada keeletundide arvu ning toimumistihedust. Informandi M21 kogemusi võib võtta kui edulugu, mis näitab, et eesti keelt saab omandada kiirelt ja efektiivselt. Tähtsat rolli mängis see, et ta alustas keeleõpet e-õppe programmis „Keeleklikk” ning jätkas kursustel, kus esimese puhul toimusid tunnid iga päev ning teisel kaks või kolm korda nädalas. Keelearengule aitas kaasa, et ta läbis need kursused järjest ehk õppimisse ei tekkinud pause. Abiks oleks ka see, kui pagulasel oleks lisaks keelekursusele ka vabatahtlik eesti keele õpetaja, kellega nad saavad õpitud materjali korrata. Nagu tõi informant M21 välja, siis see aitas teda väga. Kindlasti võiksid koostööd teha keeleõpetaja ja tugiisik.

4) Kuna eesti keele õpe peaks algama juba varjupaigataotlejate majutuskeskuses, siis oleks seal vaja eraldi inimest, kes teeb igapäevaselt eesti keele tunde. Nagu tõi välja praegune varjupaigakeskuse eesti keele õpetaja, siis keskuses viibijad omandavad lühikese ajaga inglise keelest arusaamisoskuse. Kui keskuses oleks valdavaks eesti keel, siis võiksid nad sama vaeva ja ajaga omandada ka eesti keele. Selline korraldus vajaks läbimõtlemist, aga aitaks suuresti kaasa eesti keele omandamisele. Õpetaja võiks keskenduda tunnis eesti keele õpetamisele, mitte eesti keele ja inglise keele õpetamisele. See vajab eraldi metoodikat, kuidas õpetada keelt ilma vahekeelele. Kindlasti tuleks keskuses luua keelrühmad, mille puhul võetakse arvesse keeleoskuse taset. Samale

ettepanekule jõuti ka 2015. aastal esmakordselt ilmunud MTÜ Eesti Pagulasabi väljaandes „Varjupaiga aastaraamat 2014”.

5) Kõige keerulisem probleem, mida ületada, on eestlaste harjumus vahetada keelt, kui nad mõistavad, et vestluspartneriks on erineva emakeelega inimene. Seda aitaks parandada Eesti elanikkonna teadlikkuse tõstmine. Selleks, et sisserännanul oleks motivatsioon kohalik keel ära õppida, on vaja neile näidata, et see on siin riigis vajalik. Kui keegi kasutab vigadega eesti keelt, siis tuleks teda toetada, mitte minna üle ühisele võõrkeelele.

6) Kindlasti tuleks õpetajal olla paindlik, et arvestada eri õppimiskiiruse ja -võimega õpilastega, ning ta peaks mõistma, et õpilasel võib olla suuremaid probleeme, mistõttu ei ole ta alati suuteline keskenduma. Pagulase jaoks on esikohal püsiva sissetuleku kindlustamine ehk kui on töökohustused, siis ei ole võimalik keeletundi jõuda.

Töö üheks kitsaskohaks on informantide vähesus. Seetõttu ei saa tulemusi üldistada kõigile Eestis elavatele pagulastele. Kuna tegemist oli ühekordse uurimusega, siis ka see teeb üldistamise probleemseks. Kindlasti saaks tööga edasi tegeleda, kui võtta paari aasta pärast samade informantidega ühendust ning küsitleda, kuidas neil on selleks ajaks Eesti ühiskonda lõimumine läinud. Intervjuude käigus kogutud eestikeelset materjali saab analüüsida ka veaanalüüsi meetodiga, et välja selgitada, millised on peamised vigased vormid, mille õpetamisele rohkem rõhku panna.

KOKKUVÕTE

Magistritöö „Eestis elavate rahvusvahelise kaitse saanud täiskasvanute eesti keele õpe” eesmärgiks oli välja selgitada, milline on nimetatud grupi eripära eesti keele õppimisel, ja teha ettepanekuid, mida võtta arvesse neile eesti keele õpetamisel. Uuringus osales kolm Eestis elavat täiskasvanud pagulast ning varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetaja. Empiiriliste andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuu meetodit. Intervjueerimisel kogutud ja seejärel litereeritud andmeid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodi abil ning kogutud materjali põhjal moodustati kolm järgmist põhikategooriat: „Informantide taustaandmed”, „Suhtumine Eestisse, eestlastesse ja eesti keelde” ning „Eesti keele õppimine ja probleemid”. Nimetatud põhikategooriad jagunevad omakorda alamkategooriateks.

Uuringu tulemusena said vastuse mõlemad töö alfaasis püstitatud uurimisküsimused:

- Milles seisneb Eestis elavate täiskasvanud pagulaste kui keeleõppijate eripära?
- Millega arvestada Eestis elavatele täiskasvanud pagulastele eesti keele õpetamisel?

Andmete analüüsimise ja interpreteerimise tulemusena selgus, et täiskasvanud pagulaste puhul on väga oluline arvestada nende keeleliste, kultuuriliste ja sotsiaalsete eripäradega. Kui jätta see märkamata või sellega arvestamata, võib õppijatel tekkida tunne, et nad raiskavad keeletundides oma aega. Selleks, et suurendada pagulastele pakutavate eesti keele tundide efektiivsust, jõuti konkreetsete ettepanekuteni, mis põhinevad läbitöötatud teoreetilisel ning informantidega tehtud intervjuudest selgunud materjalil.

1) Keeleõpe peab võtma arvesse pagulaste vanust, sugu, tegureid enne migratsiooni ja ka probleeme, mis on esile kerkinud uues riigis. Keelekursuse alguses võiks kaardistada õpilaste kokkupuuted õpitava keelega, kasutusvajaduse ning ka varasema keeleõppekogemuse, mida saaks teha kohandatud keelekasutuskaardi abil.

2) Oluline on suurendada täiskasvanud pagulaste keeleõppes suuliste harjutuste ja rollimängude hulka, sest nad õpivad suulise suhtluse käigus kergemalt ning efektiivsemalt, kuna on ka varasemalt nii võõrkeeli omandanud ning lugemis- ja kirjutamisoskus võib olla üleüldiselt kesisem.

3) Vajalik on suurendada keeletundide arvu ning toimumise sagedust. Kindlasti tuleks tutvustada õppijatele e-õppe programmi „Keelekliik”. Keelearengule aitaks kaasa ilma pikkade pausideta õppimine ning see, kui pagulasel oleks lisaks keelekursusele ka vabatahtlik eesti keele õpetaja, kellega nad saavad õpitud materjali korrata. Kindlasti võiksid koostööd teha keeleõpetaja ja tugiisik.

4) Kuna eesti keele õpe peaks algama juba varjupaigataotlejate majutuskeskuses, siis oleks seal vaja eraldi inimest, kes teeb igapäevaselt eesti keele tunde. Õpetaja võiks keskenduda tunnis ainult eesti keele õpetamisele, mis vajab eraldi metoodikat, kuidas õpetada keelt ilma vahekeeleta. Kindlasti tuleks keskuses luua keelrühmad, mille puhul võetakse arvesse keeleoskuse taset.

5) Tuleb tõsta Eesti elanikkonna teadlikkust pagulaste olukorrast ning vajadusest rääkida sisserännanutega eesti keeles. Selleks, et muulasel oleks motivatsioon kohalik keel ära õppida, on vaja neile näidata, et see on siin riigis vajalik. Samale järelduse jõudis ka Elmeroth (2003), et ühiskond peab näitama immigrantidele, et nende keeleõppel on tähendus. Kui keegi kasutab vigadega eesti keelt, siis tuleks teda toetada, mitte minna üle ühisele võõrkeelele.

6) Õpetajal tuleb olla mõistlik, sest pagulase jaoks on esikohal püsiva sissetuleku kindlustamine. Samuti tuleb arvestada, et täiskasvanud pagulane võib olla teistsuguse õppimiskiiruse ja -võimega kui teised kursusekaaslased.

Uurimuse tulemused ei ole üldistatavad kogu Eesti rahvusvahelise kaitse saanud isikutele, ent annavad aimduse ning esialgse kaardistuse, millised on nende eesti keele õppimise kogemused ning märgatud kitsaskohad. Tulemusi on võimalik arvesse võtta

nii pagulastele eesti keele õpetamisel kui ka õppematerjalide loomisel. Intervjueerimine tekitas informantides tunde, et nende hääl on oluline ning Eesti ühiskonnas aktsepteeritud.

KIRJANDUS

Balti Uuringute Instituut 2011. Eestis erivajadustega varjupaigataotlejatele pakutavate teenuste võrdlus Euroopa Liidu õigusaktides sätestatu ning teiste liikmesriikide praktikatega; <http://www.ibs.ee/et/publikatsioonid/item/105-erivajadustega-varjupaigataotlejatele-pakutavad-teenused>. Vaadatud 03.05.2015.

Baynham, Mike 2006. Agency and contingency in the language learning of refugees and asylum seekers. – *Linguistics and Education* 17, 24–39.

Berry, John W. 1970. Marginality, stress and ethnic identification in an acculturated Aboriginal community. – *Journal of Cross-Cultural Psychology* 1, 239–252.

Corvo, Kenneth, Jaia Peterson 2005. Post-Traumatic Stress Symptoms, Language Acquisition, and Self-Sufficiency. A Study of Bosnian Refugees. – *Journal of Social Work* 5, 205–219.

Data in Focus Report: Multiple Discrimination;

http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1454-EU_MIDIS_DiF5-multiple-discrimination_EN.pdf. Vaadatud 29.03.2014.

Eesti lõimumiskava 2008–2013; https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/loimumiskava_2008_2013.pdf. Vaadatud 17.03.2014.

Eesti Vabariigi põhiseadus; <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949?leiaKehtiv>. Vaadatud 09.02.2015.

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. Kasutatud internetiversiooni <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

Elmeroth, Elisabeth 2003. From Refugee Camp to Solitary Confinement: illiterate adults learn Swedish as a second language. – *Scandinavian Journal of Educational Research*, vol 47, no 4, 431–449.

Haruoja, Merle 2010. Pagulasseisungi tuvastamise kriteeriumid; <http://www.teretere.eu/pagulasseisundi-tuvastamise-kriteeriumid/>. Vaadatud 15.07.2014.

Hirsjärvi jt = Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes, Paula Sajavaara 2005. Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.

IOM Tallinn 2012. Rahvusvahelise kaitse saanud isikute integratsioon Eesti ühiskonda: hetkeolukorra kaardistus ning ettepanekud integratsiooni toetavate meetmete täiustamiseks.;

<http://www.iom.ee/estco/failid/File/Rahvusvahelise%20kaitse%20saanud%20isikute%20integratsioon%20Eesti%20yhiskonda.pdf>. Vaadatud 17.03.2014.

Kallas, Kristina, Kristjan Kaldur 2011. Eestis rahvusvahelise kaitse saanud isikute hetkeolukord ning integreeritus Eesti ühiskonda. Uuringuraport; <http://www.pagulasabi.ee/sites/default/files/public/eestis-rahvusvahelise-kaitse-saanud-isikute-hetkeolukord-ning-integreeritus-eesi-uhiskonda.pdf>. Vaadatud 03.05.2015.

Kaldur, Kristjan 2011. Pagulaste lõimimine Eesti ühiskonda: probleemid ja lahendused. – Riigikogu Toimetised, nr 24; <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16021>. Vaadatud 10.05.2013.

Krusell, Siim 2009. Kogumiku aluseks olevad andmed ja immigrantrahvastiku üldiseloomustus. – Immigrantrahvastik Eestis. Tallinn: Statistikaamet

Laherand, Meri-Liis 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk

Longhurst, Robyn 2005. Semi-structured Interviews and Focus Groups. – Key Methods in Geography. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications. 117–132.

Luik, Eike, Kert Valdaru 2013. Rändemonitooring: Pagulusränne Euroopa Liidus, sh Balti riikides ja Põhjamaades 2012. Aastal. – Sisekaitseakadeemia Migratsiooniuringute keskuse taustapaber, nr 7;

http://www.sisekaitse.ee/public/Turundus/R2ndemonitooring_Pagulusranne_EL-Baltikum-Pohjamaad_taupapaber.pdf. Vaadatud 25.02.2014.

Oberg, Kalervo 1960. Cultural shock: Adjustment to new cultural environments. Practical Anthropology, 7, 177–182.

Perera jt = Perera, Sulani, Margaret Gavian, Patricia Frazier, David Johnson, Marline Spring, Joseph Westermeyer, James Butcher, Linda Halcon, Cheryl Robertson, Kay Savik, James Jaranson 2013. A Longitudinal Study of Demographic Factors Associated With Stressors and Symptoms in African Refugees. – American Journal of Orthopsychiatry vol 83, no 4. 472–282.

- Phillimore, Jenny** 2011. Monitoring for equality? Asylum seekers and refugees' retention and achievement in English for Speakers of Other Languages (ESOL). – International Journal of Inclusive Education, vol 15, no 3, 317–329.
- Porter, Matthew, Nick Haslam** 2005. Predisplacement and Postdisplacement Factors Associated With Mental Health of Refugees and Internally Displaced Persons: A Meta-analysis. – The Journal of the American Medical Association, vol 294, no 5; <http://jama.jamanetwork.com/article.aspx?articleid=201335>. Vaadatud 04.04.2014.
- Regel, Stephen, Stephen Joseph** 2010. Post-traumatic Stress. New York: Oxford University Press
- Rogers-Sirin, Lauren jt** = Rogers-Sirin, Lauren, Patrice Ryce, Selcuk R. Sirin 2014. Acculturation, Acculturative Stress, and Cultural Mismatch and Their Influences on Immigrant Children and Adolescents' Well-Being. – Global Perspectives on Well-Being in Immigrant Families. New York: Springer, 11–30.
- Saar Poll** 2014. Eesti elanike teadlikkus ja hoiakud pagulasküsimustes; https://www.siseministeerium.ee/public/EPF/Pagulasuuring_ARUANNE.pdf. Vaadatud 15.07.2014.
- Säär, Anni** 2014. Pagulaste ja varjupaigataotlejate olukord. – Inimõigused Eestis 2013; <http://humanrights.ee/inimoiguste-aruanne-2/inimoigused-eestis-2013/pagulaste-ja-varjupaigataotlejate-olukord/>. Vaadatud 14.07.2014.
- Teeväli, Ilor, Anneli Viks** 2010. Kuidas saab varjupaigataotleja Eesti riigilt kaitset?; <http://www.teretere.eu/kuidas-saab-varjupaigataotleja-eesti-riigilt-kaitset/>. Vaadatud 17.03.2014.
- van Tubergen, Frank** 2010. Determinants of Second Language Proficiency among Refugees in the Netherlands. – Social Forces, vol 89, no 2, 515–534.
- Varjupaiga aastaraamat 2014**. <http://aastaraamat.pagulasabi.ee>. Vaadatud 24.03.2015.
- Varjupaiga taotlemine Eestis**;
<https://www.politsei.ee/dotAsset/25105.pdf>. Vaadatud 17.03.2014.
- VRKS** = Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus; <https://www.riigiteataja.ee/akt/12798048?leiaKehtiv>. Vaadatud 27.02.2014.

Warriner, Doris S. 2007. Language Learning and the Politics of Belonging: Sudanese Women Refugees *Becoming* and *Being* „American“ – Anthropology & Education Quarterly, vol 38, no 4, 343–359.

TEACHING ESTONIAN TO REFUGEES LIVING IN ESTONIA. SUMMARY

Estonia has provided asylum for refugees since 1997, when the first Refugees Law was passed. Between 1997 and 2014, 503 people applied for asylum here. Most asylum seekers in Estonia are from Russia, Georgia and Ukraine. In 2014, 155 applications were submitted and 20 were given a positive verdict. (Varjupaiga aastaraamat 2014)

The theoretical part of this thesis provides an overview of the area terms *refugee*, *asylum seeker* etc. An overview is given of the refugees' conditions in Estonia, their learning of Estonian and overall problems that refugees might have, which may influence second language learning.

The empirical part of this thesis aimed to answer two questions:

- What special characteristics do adult refugees who live in Estonia have as learners of the Estonian language?
- What needs to be taken into consideration when teaching Estonian to adult refugees who live in Estonia?

Three adult refugees in Estonia and one Estonian teacher who teaches in the asylum seeker's reception centre participated in the survey. For the collection of empirical data the semi-standardised interview method was applied. The data collected and transcribed in interviews was analysed according to the qualitative content analysis method and the material was divided into three main categories, which were also sub-divided.

Six suggestions were made on how to modify teaching Estonian to adult refugees who live in Estonia.

- 1) Teaching must take into account the age, gender and pre-asylum conditions as well as problems which occur in the new country. A customized language use

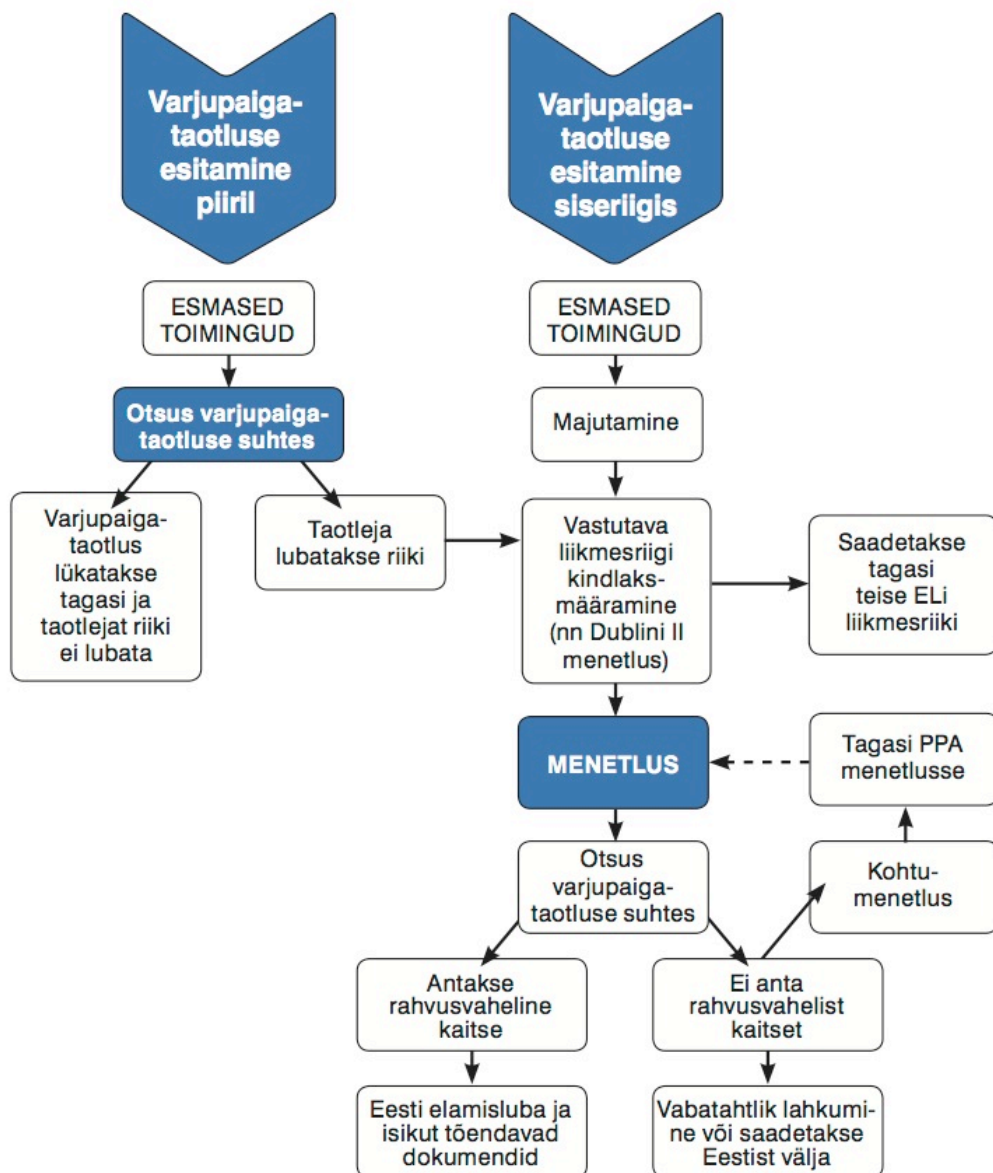
map could be utilized in the beginning of the course in order to map students' previous experience with the language and their needs regarding the use of language..

- 2) For adult refugees, the proportion of oral exercises and role play should be increased, as this is the most effective and familiar way of language acquisition for most of them, and because some refugees may lack reading and writing skills.
- 3) The number of lessons should be increased and long pauses between lessons should be avoided. It would be helpful if refugees had a voluntary Estonian partner to help them reiterate the lessons. Refugees should be introduced to the e-learning program Keeleklikk.
- 4) Language teaching should start in the asylum seeker's reception centre, where a teacher should be hired to give lessons every day, using a special method for teaching without a common language. Groups should be formed based on language skills.
- 5) The general public needs to be educated on the need to speak Estonian with refugees. For the refugees to be motivated to learn, they must experience that Estonian is much needed. Refugees who make mistakes in Estonian should be supported in their efforts.
- 6) Teachers must be reasonable and understand that refugees' main concern is to secure a livelihood. It must also be taken into consideration that adult refugees' learning speed and ability may differ.

The results of this study cannot be generalized to all the people who are granted international protection; however, they give an initial understanding of the refugees' experiences with learning Estonian and challenges which may occur. The results are applicable to teaching and composing teaching materials. Being interviewed made the refugees feel accepted and their voices heard.

Lisa 1. Menetluskkeem

Allikas: Varjupaiga taotlemine Eestis.

Lisa 2. Tutvustav tekst uuringu kohta

Magistritöö autori tutvustav tekst uuringu kohta, mis saadeti uurimistöö kriteeriumidele vastavatele Eesti elavatele rahvusvahelise kaitse saanutele.

Tere!

Minu nimi on Sandra Oksaar. Õpin Tartu Ülikoolis eesti keele ja kirjanduse õpetajaks. Oma magistritöös uurin, millised on pagulastele mõeldud eesti keele õppe eripärad. Selleks on mul vaja intervjuuerida Eestis elavaid täiskasvanud pagulasi, kellel on eesti keele õppimise kogemus. Võib-olla just sina saaksid mind aidata. Mis sellest kasu oleks? Ma loodan, et minu töö on kasulik pagulaste keeleõpetajatele oma töö korraldamisel ning tundide läbiviimisel. Just keeleõppijad saavad välja tuua probleeme, mis muudavad keele omandamise keeruliseks.

Vastajate anonüümsus on tagatud!

Loodan, et oled nõus mind aitama ja panustama uute pagulaste keeleõppe paremaks muutmiseks.

Ainult head!

Sandra Oksaar !

Hello!

My name is Sandra Oksaar. I study in Tartu University to become a Estonian and literature teacher. In my master degree thesis I research what are the aspects of learning Estonian language as a second language among refugees in Estonia. For that I need to interview adult refugees who live in Estonia and who have studied Estonian language. Maybe you can help me. What are the benefits? I hope that my work is useful to regufee's language teachers who can use the collected information in their work.

Language learners can tell what are the problems that make the acquisition of language difficult.

Respondents anonymity is guaranteed.

I hope that you agree to help me and make an effort to change refugee's Estonian language learning.

All the best!

Sandra Oksaar

Lisa 3. Intervjuukava inglise keelt kõneleva rahvusvahelise kaitse saaja intervjuerimiseks

Personal data

Gender

Age

Place of residence

Homeland

When did you arrive to Estonia? When did you leave your home country? What happen after leaving your home country and before arriving to Estonia?

Mother tongue(s)

Can you also write in your mother tongue?

Can you use your mother tongue?

With who?

Are they in Estonia?

Education

Where did you go to school?

What education do you have?

In which language did you study?

His/Her thoughts about Estonia

What brought you to Estonia?

How long were you in the refugee centre?

How is your life here?

How do you see your future here?

How do you see Estonians?

Do you get some kind of help? From who? Is it enough?

What language do you usually use in Estonia?

Do you have a job here? Do you go to school here? Do you think that knowing Estonian was important that you found that job/school?

Is there anything stressful here? What? Why?

Family

Did you come to Estonia alone or with family?

Do your family members speak Estonian?

What language do you use at home?

Multilingualism

What languages do you speak? In which level they are? (weak, satisfying, average, good, very good) Can you write in those languages?

Learning foreign languages

What foreign languages have you learnt?

How long did you study them?

How did you study those languages? (In school, in communication with others, on you own etc.)

Where did you study those languages?

Why?

Learning Estonian

- 1) **Importance** - Is learning Estonian important to you? Why? What does it give to you? For what do you learn Estonian? How is your Estonian studies going? Is it hard/easy for you? What makes it easy? What are the difficulties?
- 2) **Estonian speakers** - Do you socialize/speak with Estonian speakers? Where do you speak with them? Do you use Estonian or some other language when you speak with Estonian speakers? Why? With what language speakers do you interact the most? Do you interact with people who are from you homecounty and live in Estonia? Which language do you use with them?
- 3) **Refugee centre** - Did you start to learn Estonian in refugee center? How many times a week did you have Estonian classes? Do you think that those classes were helpful?
- 4) **Estonian studies** - When did you start to study Estonian? Where? How long have you studied Estonian? Have you studied Estonian the whole time or have you had

breaks? How many times a week do/did you have your Estonian classes and how long were the classes? How did you find that school/teacher? Do you know that Estonian state have to help you to find a way how to study Estonian and can support your Estonian studies?

- 5) **Language group** - With who you study/studied Estonian? Did/Does this kind of variety or non-variety among students helps learn a language or not? How did/do you feel yourself in that language group? What did/do those people give to you? Did private teacher was good for you? How was it good? How did you get on with your teacher?
- 6) **Learning strategies** - How do/did you learn Estonian? Do you only learn it in language classes or also by yourself? How? What more would you like to do in your Estonian classes?
- 7) **Problems** - Was there any problems when you studied Estonian? What were your problems when you learnt Estonian? Was/Is it the group size, fellow students (attitude, others language background), teacher (attitude, helping, clearness) or something connected with you (attitude, work, time)? How to solve these problems?

Lisa 4. Intervjuukava eesti keelt kõneleva rahvusvahelise kaitse saaja intervjuueerimiseks

Isiklikud andmed

Sugu

Vanus

Elukoht

Kodumaa

Millal te Eestisse saabusite? Millal te kodumaalt lahkusite? Mis juhtus kodumaalt lahkumise ja Eestisse saabumise vahepeal?

Emakeel(ed)

Kas te oskate emakeeles kirjutada?

Kas te saate oma emakeelt kasutada?

Kellega?

Kas nad on Eestis?

Haridus

Kus te koolis käisite?

Mis haridus teil on?

Mis keeles te õppisite?

Mõtted Eestist

Mis teid Eestisse tõi?

Kui kaua olite pagulaskeskuses?

Kuidas teie elu Eestis läheb?

Kuidas te oma tulevikku siin näete?

Milline on teie nägemus eestlastest?

Kas te saate mingisugust abi? Kellelt? Kas piisavalt?

Kas teil on siin töö? Kas te käite siin koolis? Kas te arvate, et eesti keel on selle jaoks vajalik?

Kas siin on midagi eriti rasket? Mis? Miks?

Perekond

Kas te tulite Eestisse perekonnaga või üksinda?

Kas teie perekonnaliikmed räägivad eesti keelt?

Mis keelt te kodus kasutate?

Mitmekeelsus

Mis keeli te räägite? Mis tasemel? (nõrk, rahuldav, keskmine, hea, väga hea) Kas te oskate nendes keeltes kirjutada?

Keelte õppimine Mis võõrkeeli te olete õppinud?

Kui kaua?

Kuidas te neid keeli õppisite? (koolis, teistega suheldes, ise, jne.)

Miks?

Eesti keele õppimine

- 1) **Tähtsus** - Kas eesti keele õppimine on teile tähtis? Miks? Mida see teile annab? Mille jaoks te seda õpite? Kuidas see läheb? Kas eesti keele õppimine on teile raske või lihtne? Mis teeb selle lihtsaks? Mis teeb selle raskeks?
- 2) **Eesti keele rääkijad** - Kas te suhtlete/räägite eesti keele rääkijatega? Kus te nendega räägite? Kas te kasutate eesti keelt või mingit muud keelt nendega suheldes? Miks? Mis keele rääkijatega te kõige rohkem suhtlete? Kas te suhtlete inimestega, kes on pärit teie kodumaalt ja elavad Eestis? Mis keelt te nendega kasutate?
- 3) **Pagulaskeskus** - Kas te õppisite pagulaskeskuses eesti keelt? Mitu korda nädalas? Kas see oli abiks?
- 4) **Eesti keele õpingud** - Millal te alustasite eesti keele õppimisega? Kus? Kaua te olete eesti keelt õppinud? Kas järjest või vaheaegadega? Mitu korda nädalas teil eesti keele on/oli teil eesti keele tund? Kuidas te leidsite selle kooli või õpetaja? Kas te teate, kuidas Eesti riik peab teid aitama eesti keele õpingutes ja kuidas ta saab teid nendes toetada?

- 5) **Keelerühm** - Kellega te õpite/õppisite eesti keelt? Kas selline seltskond aitab teil eesti keelt õppida? Kuidas te end selles keelegrupis tunnete? Mida need inimesed teile andsid? Kas eraõpetaja oli teile hea? Kuidas? Kuidas teile teie õpetaja meeldis?
- 6) **Õppestrateegiad** - Kuidas te õppisite/õpite eesti keelt? Kas te õpite seda ainult tundides või ka üksinda? Kuidas? Mida teile veel meeldiks eesti keele tundides teha?
- 7) **Probleemid** - Kas teil esines eesti keele õppes probleeme? Millised need olid? Kas see oli grupi suurus, kaasõpilased (suhtumine, teised keeletaustad), õpetaja (suhtumine, aitamine, selgus) või midagi teiega seotut (suhtumine, töö, aeg)? Kuidas neid probleeme lahendada?

Lisa 5. Intervjuukava varjupaigataotlejate majutuskeskuse eesti keele õpetaja intervjuueerimiseks

Varjupaigataotlejate keskusest

Kui palju on keskuses peatujaid tavaliselt? Palju neid saab maksimaalselt olla?

Kui kaua nad siin peatuvad?

Millisest riigist on enim inimesi?

Mis keelt keskuses igapäevaelus kõige rohkem kasutatakse?

Millist keelt kõige rohkem kuuleb?

Kui palju suhtlevad siin peatujad eesti keele kõnelejadega?

Kuidas on asjad muutunud pärast keskuse kolimist Vao külla?

Millised on positiivsed/negatiivsed pooled?

Kui kaua inimesed siin tavaliselt peatuvad?

Kas nad peavad siit lahkuma, kui nad saavad teada oma taotluse otsuse?

Mida nad keskuses teha saavad? Mis võimalused neil on?

Kas eesti keele tundide võimalikkus on kogu aeg olemas olnud?

Keeleõpetaja

Kes annab siin peatujatele eesti keele tunde?

Mis on tema eriala?

Kas tal on mingi eriline ettevalmistus, et töötada varjupaigataotlejadega?

Kas ta tunneb, et sooviks lisakoolitusi, et töötada varjupaigataotlejadega?

Kuidas ta end tunneb, töötades varjupaigataotlejadega?

Millest ta puudust tunneb, mis on hästi?

Millised on suurimad väljakutsed/positiivsed pooled varjupaigataotlejadega töötamisel?

Keeletunnid

Kuidas siinsed keeletunnid välja näevad?

Millised on erinevused/sarnasused tavaliste võõrkeeletundidega?

Mitu korda nädalas keeletunnid on?

Kui kaua üks tund kestab?

Kas on moodustatud keelegrupid? Mille alusel? Kuidas selle alusel tunde erinevalt luuakse?

Kuidas neil tundides läheb?

Kus keeletunnid toimuvad?

Kas keeletunnid on vabatahtlikud või kohustuslikud?

Kui palju elanikest tundides käivad? Kas regulaarselt?

Kas tunnid algavad kohe, kui nad siia saavad?

Kas nad saavutavad siin ka mingi kindla keeletaseme?

Kas on ka õpilasi, kellel puudub kirjaoskus? Kuidas neid õpetatakse?

Kas keeletundides tutvustatakse ka Eesti kultuuri või on selleks eraldi tund?

Milliseid materjale eesti keele tundides kasutatakse?

Lisa 6. Litereerimisel kasutatud märgendid

- [] Analüüsija märkused intervjuueeritava tegude või muu olulise kohta.
- ... Märgib olukorda, kui kellegi lause jäi lõpetamata.
- /.../ Väljajätt

Lisa 7. Keelekasutuskaart

Keelekasutuskaart, mida tarvitatakse uusimmigrantidest laste puhul.

KEELEKASUTUSKAART

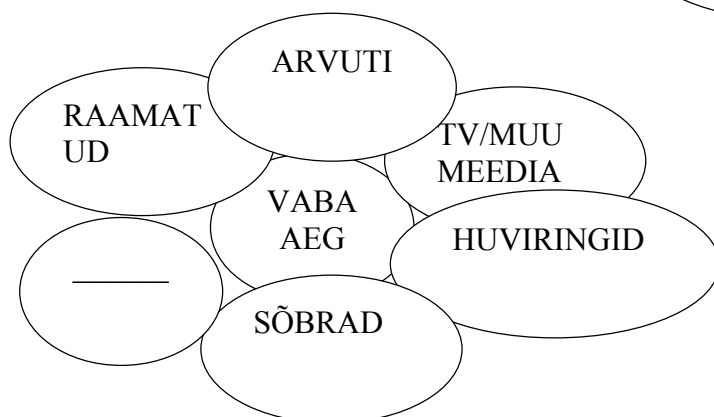
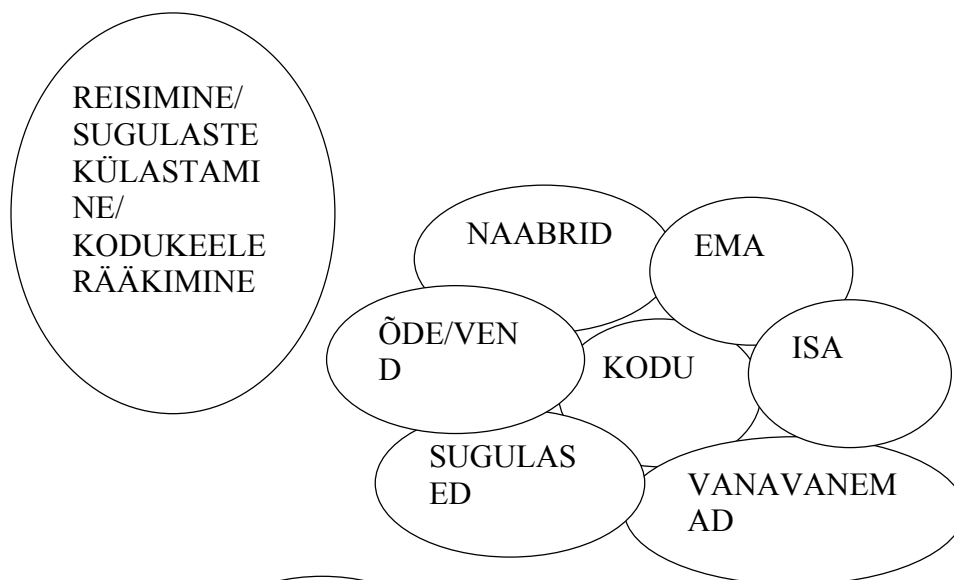
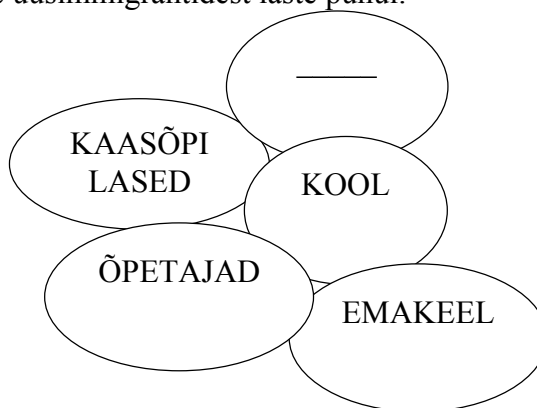
Nimi: _____

Vanus: _____

Eelistatuid keeli: _____

1. vanema keel _____

2. vanema keel _____

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sandra Oksaar, (isikukood: 49006025726)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eestis elavate rahvusvahelise kaitse saanud täiskasvanute eesti keele õpe”, mille juhendajad on Maigi Vija ja Tiina Kikerpill,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20. mai 2015

(allkiri)